

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jacob Krook

Solidariskt ansvar för
efterbehandling av förorenade
områden
– skälighetsbedömningens inverkan på det
solidariska ansvaret

Examensarbete
20 poäng

Annika Nilsson

Miljörätt

HT 2006

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och problemställningar	5
1.3 Metod och material	5
1.4 Avgränsningar	5
1.5 Disposition	6
2 ANSVAR FÖR EFTERBEHANDLING	7
2.1 Grundläggande översikt över reglerna	7
2.2 Vad kan man bli ansvarig för	9
2.2.1 Vad är förorenade områden	9
2.2.2 Tidsmässigt	10
2.2.3 Verksamhetsmässigt	11
2.3 Vem kan bli ansvarig	12
2.4 Skälighetsbedömningen	14
3 SOLIDARISKT ANSVAR	17
3.1 I skadeståndsrätten i allmänhet	17
3.1.1 I skadeståndslagen	17
3.1.2 I 32 kapitlet MB	21
3.1.3 Regressrätten	23
3.2 I 10 kapitlet MB	26
3.2.1 Den offentlighetsrättsliga tolkningen	29
3.2.2 Den civilrättsliga tolkningen	33
3.2.3 Rättsfallet	35
4 SLUTSATSER	37
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	41

Sammanfattning

Ansvaret för efterbehandling av förorenade områden regleras genom bestämmelserna i 10 kap. MB. Reglerna är tänkta att fylla både en preventiv och en reparativ roll men blir tillämpliga först efter att en skada har inträffat. I första hand är verksamhetsutövare ansvariga enligt 10 kap 2 § MB men även fastighetsägare kan hållas ansvarig. Fastighetsägare kan även i vissa situationer räknas som verksamhetsutövare. Ansvarig verksamhetsutövare är den som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd som har bidragit till föroreningen.

När en ansvarig verksamhetsutövare har hittats görs sedan en skälighetsbedömning för att avgöra hur omfattande kraven på efterbehandling bör vara i det enskilda fallet. Skälighetsbedömningen i 10 kap. 4 § MB görs i två led. Det första är en objektiv bedömning där man avgör vilka åtgärder som är lämpliga för området. Nyttan av åtgärderna vägs mot kostnaderna. Det andra ledet innebär ett avvägande av de subjektiva faktorer som hör till den förorenande verksamheten. De faktorer som är viktigast är hur lång tid som verksamheten har pågått och huruvida verksamheten bedrevs på ett för den tiden acceptabelt sätt. I de fall då flera verksamhetsutövare är ansvariga skall de enligt, 10 kap 6 § MB, svara solidariskt. Detta gäller i den utsträckning inte annat följer av att ansvaret är begränsat enligt 4 §.

Frågan uppkommer då hur detta undantag från det solidariska ansvaret skall tolkas. Det finns två huvudsakliga tolkningar. Den som grundar sig på ett förvaltningsrättsligt synsätt anser att det endast är den totala skälighetsbedömningen, det vill säga den som görs i det första objektiva ledet, som kan begränsa det solidariska ansvaret. De som förespråkar den här tolkningen tar fasta på att det solidariska ansvaret är tänkt att vara en förenklingsregel och menar att den skulle förlora sin betydelse om man skulle tillämpa den enligt den civilrättsliga tolkningen. Tolkningen som är inspirerad av de skadeståndsrättsliga reglerna innebär att alla begränsningar av ansvaret som tillkommit på grund av skälighetsbedömningen även kommer att begränsa det solidariska ansvaret. Som stöd för denna linje finns en del uttalanden i miljöbalkens proposition där det bland annat står att en samordning med reglerna för miljöskadestånd är tilltänkt.

Det synes som att mycket av åsiktsskillnaderna grundar sig på hur man ser på lagarna i allmänhet, om man anser sig fri att själv tolka lagen eller om man anser sig mer bunden av lagmotiven. Jag menar att uttalandena i propositionen är så pass tydliga att det inte går att bortse från dem och att man allmänt bör vara försiktig med att tolka in ytterligare betungande skyldigheter. Den civilrättsliga tolkningen är därför enligt mig den mest lämpliga av de två. För att tillgodose miljöreglernas mål, att skapa en god miljö, så ser jag hellre att skälighetsprövningen bedöms striktare så att färre får sitt ansvar begränsat.

Förord

Jag vill tacka Maria Molin på Länsstyrelsen i Skåne som föreslog det här ämnet och hjälpte mig att komma igång. Ett tack riktas också till min handledare Annika Nilsson som med stort tålamod har hjälpt mig bli klar med den här uppsatsen.

Lund i augusti 2007

Jacob Krook

Förkortningar

HD	Högsta Domstolen
MB	Miljöbalken
MD	Miljödomstolen
ML	Miljöskyddslagen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
PPP	Polluter Pays Principle
Prop.	Proposition
SkL	Skadeståndslagen
SOU	Statens Offentliga Utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I Sverige finns ungefär 83 000 potentiellt förorenade platser varav 13 000 objekt är riskklassade. Samtidigt pågår inventeringar i samtliga län med hjälp av statliga pengar. Under 2006 tilldelades länsstyrelserna 17 miljoner i statliga bidrag för att hjälpa med tillsynen av förorenade områden, 67 miljoner gick till utredningar och 503 miljoner till efterbehandlingsåtgärder. Av de områden som efterbehandlas med hjälp av statliga pengar ligger genomsnittskostnaden för ett förorenat objekt på 40 miljoner kronor men vissa objekt kostar så mycket som 100 miljoner. De områden som utgör störst risk kommer, om man har fortsatt goda förhållanden och om man kan hålla en ökande åtgärdstakt, att vara åtgärdade 2050.

Med tanke på dessa stora kostnader och den stora mängden oåtgärdade områden som finns är det inte konstigt att Naturvårdsverket under 2006 har satsat på att skapa fler privatfinansierade åtgärder. Vid årsskiftet pågick åtgärder som finansierades av verksamhetsutövaren på 549 objekt, motsvarande siffra för de som finansierades med statliga bidrag var 69 objekt.¹ Verksamhetsutövare och till och med i vissa fall fastighetsägare är enligt miljöbalken ansvariga för att efterbehandla förorenade områden. Verksamhetsutövarens ansvar bygger på principen ”förorenaren betalar” (PPP) som av de grundläggande miljörättsliga principerna som miljöbalken bygger på. Principen kommer bland annat till uttryck i 2 kap. 8 § i MB. Efterbehandlingsansvaret sträcker sig dock endast till den omfattning som det är skäligt.

I många fall är det flera verksamheter och verksamhetsutövare som har bidragit till en förorening av ett område och det är ofta mycket svårt att utskilja de olika personernas bidrag till föroreningen från varandra. Av detta skälet² infördes ett solidariskt ansvar för de efterbehandlingsansvariga som innebär att vilken som helst av de ansvariga kan krävas på den fulla kostnaden. Den som får betala har sedan regressrätt mot de övriga ansvariga. En begränsning finns dock i det solidariska ansvaret i så mån att det är ”solidariskt i den utsträckning inte annat följer av att ansvaret är begränsat enligt 4 § första stycket.”³ Det solidariska ansvaret kommer således i konflikt med skälighetsbedömningen.

¹ <http://www.naturvardsverket.se/sv/Verksamheter-med-miljopaverkan/Efterbehandling-av-foroerade-omraden/Laget-i-landet---efterbehandling/> (2007-08-07 kl. 20:19).

² Prop. 1997/98:45, Del 1, s. 360.

³ Miljöbalken 10 kap. 6 §.

1.2 Syfte och problemställningar

Det här examensarbetet har som syfte att undersöka det solidariska ansvaret som finns i 10 kap. MB. Främst kommer jag att titta på hur det solidariska ansvaret i 10 kap. 6 § MB kan och bör kombineras med skälighetsbedömningen i 10 kap. 4 § MB. De frågor som jag kommer att behandla är hur de olika tolkningarna förhåller sig till de olika rättskällorna och lagsystemen som är relevanta och vilka konsekvenser tolkningarna skulle medföra om de tillämpades i praxis och vid myndighetsutövningen. Jag kommer även att ge exempel på hur denna rättsfigur har tillämpats på andra områden.

1.3 Metod och material

I det här examensarbetet jag har använt en klassisk juridisk metod för att illustrera och presentera de problem och den inkonsekvens som kan uppstått med hänsyn till det solidariska ansvaret i 10 kap. 6 § MB och dess relation till skälighetsbedömningen. De källor som jag använt är främst miljörettslig och skadeståndsrättslig doktrin. Både lagtext och framförallt förarbetena har varit bra informationskällor. Då praxis för den specifika frågeställningen som jag har behandlat är oerhört sparsam har jag fått nöja mig med att behandla det enda rättsfall som jag har kunnat finna någon hänvisning till. Dom i rättsfallet meddelades av miljödomstolen i Växjö tingsrätt och har inte överklagats. Trots bristen på praxis eller snarare på grund av denna brist har spørsmålet diskuterats i SvJT och den diskussionen har jag haft stor nytta av. Jag har försökt att inte bara informera om de olika tolkningarna som finns men också att jämföra hur de förhåller sig till varandra och till de rättskällor som finns på området. Jämförelsen har i huvudsak skett genom att undersöka hur det solidariska ansvaret har hanterats i skadestands- och miljöskadeståndsrätten.

1.4 Avgränsningar

För detta arbete har jag begränsat diskussionen till det solidariska ansvaret och dess lämplighet i förhållande till den skälighetsbedömning som skall göras enligt 10 kap. 4 § MB. Jag har försökt att inte gå närmare in på skälighetsprövningen men har varit tvungen att förklara bedömningen för att kunna förmedla en bra bild av problemet och dess komplexitet. En undersökning av skälighetsbedömningen och hur den har använts skulle förmodligen kunna ligga till grund för ett helt examensarbete varför jag har försökt att inte gå för djupt in på den frågan. En infallsvinkel som jag under arbetets gång har tvingats välja bort är att undersöka utländsk rätt. En jämförelse mellan svensk och utländsk rätt hade förmodligen kunnat vara

givande för arbetet men i brist på tid och utrymme var jag tvungen att avgränsa mig.

1.5 Disposition

Uppsatsen har disponerats så att den efter inledningen fortsätter i kapitel två med en deskriptiv och förhållandevis översiktlig beskrivning av de regler som gäller för förorenade områden och miljöriskområden. Kapitlet syftar till att ge läsaren en inblick i vad som kan medföra ansvar för ett förorenat område och vem som är ansvarig för efterbehandlingen. Jag har här även skrivit en speciell sektion om skälighetsbedömningen då jag ansett att detta behövs för en förståelse av det aktuella problemet. Tyngdpunkten i examensarbetet ligger dock i kapitel tre där jag behandlar det solidariska ansvaret och dess tolkningar. Jag gör detta genom att först beskriva hur det solidariska ansvaret ser ut och fungerar i den allmänna skadeståndsrätten och i 32 kap. MB för att sedan gå in på de specifika problem och tolkningar som finns angående regeln i 10 kap 6 § MB. I kapitel fyra kommer en avslutande del där jag diskuterar och jämför de olika tolkningarna och även gör några egna reflektioner angående vad som har framkommit i uppsatsen.

2 Ansvar för efterbehandling

2.1 Grundläggande översikt över reglerna

Till skillnad från de ofta preventivt inriktade reglerna i miljöbalken, som det allmänna kravet på försiktighetsmått, tillståndsprövningar eller miljökonsekvensbeskrivningar, är lagstiftningen i 10 kap. MB inriktat på att fylla också en reparativ funktion.⁴

Det här innebär att reglerna blir tillämpliga endast efter att en skada har inträffat, till exempel då en preventiv regel inte har varit tillräcklig för att förhindra den eller då skadan orsakades innan det fanns lagreglering på området. Man kan även på andra ställen i miljölagstiftningen hitta paragrafer som har ett tydligt reparativt syfte. I 2 kap. 8 § MB finns en grundregel om reparativa krav som fastställer att den som ”bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd som medfört skada eller olägenhet för miljön ansvarar till dess skadan eller olägenheten har upphört”. Vidare har även regleringen av miljöskadeståndet i 32 kap. MB en viktig reparativ funktion.⁵

Flera myndigheter kan vara involverade med ett ärende som rör efterbehandling av förorenade områden. Naturvårdsverket är den huvudsakliga myndigheten i dessa fall. Länsstyrelsen och den kommunala miljönämnden är tillsynsmyndigheter på det regionala och lokala planet. Beslut tagna av den lokala miljönämnden överklagas till länsstyrelsen.⁶

Detta innebär att länsstyrelsen har dubbla roller och kan agera som tillsynsmyndighet men även som en domstol när till exempel beslut från miljönämnden överklagas. Om den förfördelade parten sedan bestämmer sig för att överklaga länsstyrelsens beslut sker detta hos den miljödomstolen som har ansvaret för det berörda området. I de flesta fall är miljödomstolen den sista instansen men för exempelvis de fall då den dömer som första instans finns det en möjlighet att överklaga beslutet till miljööverdomstolen. Tillståndsfallen är ett exempel på detta. I vissa speciella fall kan tillstånd ges för att föra upp ett miljömål till avgörande i högsta domstolen.⁷

Enligt 28 kap.1 § MB har de ovannämnda myndigheterna rätt till tillträde på en fastighet, byggnad eller anläggning för att utföra undersökningar eller andra åtgärder. Tillträdesrätten gäller för alla fastigheter där man anser att det behövs undersökningar eller andra åtgärder och är således inte inskränkt till att gälla bara den fastigheten där föroreningarna orsakades. De kan även,

⁴ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 259.

⁵ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 259.

⁶ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 381.

⁷ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 381.

med hjälp av 26 kap. 22 § MB, uppdra åt någon annan att utföra undersökningarna om de anser det lämpligt.⁸

Den grundläggande regeln, om ett principiellt ansvar för en förorenande verksamhetsutövare att avhjälpa den skada eller olägenhet som har uppstått och i den omfattning som kan anses skälig enligt 10 kapitlet, finns i 2 kap. 8 § MB. Denna regel är i motsatts till reglerna i 2 kap. 1-7 §§ MB tänkt att avhjälpa en redan inträffad skada och har således en i första hand reparativ funktion.⁹

Primärt skall de som har orsakat föroreningen också ansvara för att området saneras, vilket står i 10 kap. 2 § MB. Det finns ingen regel om att kanalisera ansvaret till den nuvarande verksamhetsutövaren utan alla de som har bidragit till föroreningen kan krävas på efterbehandlingsansvar. Ansvaret kommer dock i normalfallen att läggas på den nuvarande verksamhetsutövaren. I de fall där en verksamhetsutövare inte kan hittas eller nås är fastighetsägaren sekundärt ansvarig enligt 10 kap. 3 § MB, då en fastighetsägare antas eller i alla fall borde vara medveten om vad som händer på hans fastighet.¹⁰

I de fall som, med hänsyn tagen till de reparativa kraven i 10 kap. 2 § MB, i stället kräver sanering gäller att omfattningen av kraven bedöms i enlighet med reglerna i 10 kap. 4 § första stycket MB. Den efterbehandlingsansvarige skall, efter en sammantagen bedömning av de olika relevanta omständigheterna i fallet, ”i skälig omfattning” ansvara för att utföra eller bekosta de åtgärder som kan anses lämpliga.¹¹

I skälighetsbedömningen tycks det, åtminstone inte som huvudregel, finnas utrymme för att ta hänsyn till verksamhetsutövarens förmåga att bidra till efterbehandlingen eller dess ekonomiska situation i övrigt. Bedömningen sker först som en objektiv bedömning med hänsyn till föroreningarna och kostnaderna för efterbehandlingen. Därefter sker en subjektiv bedömning som inriktar sig främst på tidsaspekten och den ansvariges agerande. Även verksamhetsutövarens delaktighet i den verksamhet som har gett upphov till skadan kan vara av betydelse när omfattningen för efterbehandlingsansvaret skall bestämmas. Bedömningen kan leda till fullt, jämkat eller inget ansvar.¹²

I 10 kap. 6 § MB finns bestämmelserna om det solidariska ansvaret. Det solidariska ansvaret gäller i den mån ansvaret inte är begränsat enligt 4 §. Om bidraget är så obetydligt att det inte ensamt motiverar efterbehandling ansvarar man dock endast för den del som motsvarar bidraget. De ansvariga

⁸ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 385.

⁹ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:2.

¹⁰ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 398.

¹¹ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljöretten, s. 265.

¹² Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:16.

har regressrätt mot varandra.¹³ Eftersom examensarbetet är inriktat på just den här frågan kommer jag inte gå närmare in på det solidariska ansvaret här

Enligt 10 kap. 10 § MB kan länsstyrelsen förklara ett visst område som miljöriskområde. För att det här skall ske skall området vara ”så allvarligt förorenat att det med hänsyn till riskerna för människors hälsa och miljö är nödvändigt att föreskriva om begränsningar i markanvändningen eller andra försiktighetsmått”.¹⁴

Syftet med dessa områden är att omgivningen skall skyddas från föroreningen och inte primärt att precisera eller genomföra efterbehandlingsåtgärder på området. Lagstiftaren ville främja att frågor kring efterbehandlingsansvar löses av marknadens aktörer. Ett led i detta är att fastighetsmarknaden skall informeras och att miljöriskområdena skall registreras.¹⁵

Vidare innebär ett miljöriskområde att det utfärdas inskränkningar i vilken användnings av området som tillåts. Inskränkningarna kan innefatta förbud mot vissa åtgärder, villkor i samband med viss åtgärd eller krav på att anmäla en planerad åtgärd. Även överlåtelse av fastigheten kan begränsas genom krav på att markundersökningar skall ha utförts innan försäljningen. Det finns dock ett krav på proportionalitet för vilka restriktioner som får meddelas. De skall vara nödvändiga med hänsyn till människors hälsa eller miljön eller till att framtida efterbehandlingsåtgärder annars kan försvåras. Föreskrifterna bryter igenom eventuella tillstånd som har meddelats tidigare och någon ersättning till markägare eller verksamhetsutövare utgår inte.

2.2 Vad kan man bli ansvarig för

2.2.1 Vad är förorenade områden

I första paragrafen i 10 kapitlet i miljöbalken står det att kapitlet skall tillämpas när ett mark- eller vattenområde, inklusive byggnader och andra anläggningar, ”är så förorenade att det kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljö”. Det finns dock varken i lagtexten eller i propositionen några närmare bestämmelser om vilka kriterier som skall vara uppfyllda för att ett område skall anses vara tillräckligt förorenat för att kräva en efterbehandlingsåtgärd. I miljöbalkspropositionen nämns vissa typer av föroreningsämnen men nämner inte hur stor mängd eller koncentration av ämnena som behövs för att 10 kapitlet skall vara

¹³ Miljöbalken 10 kap. 6 §.

¹⁴ Miljöbalken 10 kap. 10 §.

¹⁵ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 272.

tillämpligt. De närmare kriterierna för detta antas regleras genom miljödomstolarnas praxis på området.¹⁶

Det som primärt krävs för att 10 kap. MB skall kunna tillämpas är att en signifikant förorening av ett område kan konstateras. Med detta menas att föroreningen ”kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljö”.¹⁷

Det kan vara på sin plats att här påpeka att 10 kapitlet i miljöbalken aktualiseras först om det kan konstateras att en förorening som medför risker för människors hälsa eller miljön finns på det aktuella området. Rent preventiva åtgärder så som att bortföra till exempel tunnor eller andra behållare med miljöfarligt innehåll faller därför inte in under reglerna i 10 kap. miljöbalken. I stället faller denna åtgärd in under de allmänna hänsynsreglerna i 2 kapitlet och då i synnerhet tredje paragrafen i det kapitlet. Förutsättningen är att tunnornas innehåll inte har börjat läcka in i den omkringvarande marken.¹⁸

Naturvårdsverket leder arbetet med att kartlägga de förorenade områdena men även länsstyrelserna och miljönämnderna är involverade i detta arbete. Områdena delas in i fyra olika riskklasser där klass 1 innehåller de mest allvarligt förorenade områdena.¹⁹

För att illustrera vilka som betraktas som de mest allvarligt förorenade områden kan man titta på de kriterier som Naturvårdsverket har för användningen av dess resurser. Prioriterade är områden där någon av 6 listade grupper av föroreningar som anses särskilt allvarliga finns i betydande mängder, områden som innebär en akut risk för skada på människor eller där snabba åtgärder kan hindra en permanent skada på miljön. Även områden där föroreningarna kan spridas till andra områden, är ett hot mot ekologiskt känsliga områden eller då en förorening står i konflikt med en planerad eller pågående markanvändning. Slutligen är även områden som är kostnadseffektiva eller där situationen för ansvarsutmätande kan komma att ändras, till exempel på grund av en konkurs, prioriterade.²⁰

2.2.2 Tidsmässigt

Jag nämnde tidigare att man i skälighetsbedömningen skall väga in hur lång tid som gått mellan föroreningen och efterbehandlingen. Tiden spelar dock in på andra mer påtagliga sätt. Förutom den nyss nämnda regeln om markägares ansvar i förvärvsfallen (10 kap. 3 § MB) så finns det även andra

¹⁶ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 381 ff.

¹⁷ Prop. 1997/98:45, s. 118.

¹⁸ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 265.

¹⁹ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 384.

²⁰ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 388.

liknande regler i miljöbalkens promulgationslag. Enligt 8 § i den lagen gäller den 30 juni 1969 som tidsmässig gräns för verksamhetsutövers ansvar. Om deras faktiska drift inte har pågått efter det datumet är inte 10 kap. 2 § MB tillämplig. Övergångsregeln gäller endast reparativa åtgärder. Således innefattar regeln inte åtgärder som grundar sig på 2 kap. 3 § MB, det vill säga åtgärder som att bortföra behållare med miljöfarligt innehåll från fastigheten eller andra preventiva åtgärder. För dessa fall finns ingen tidsgräns.²¹

Uttrycket ”faktiska driften” kan ibland ställa till med problem då det inte är helt klarlagt vad som avses med det. Ett exempel är en deponi där inget avfall har tippats efter den 30 juni 1969. Den som tippade avfall på deponien går då fri från ansvar i motsats till den som efter det datumet förvarar avfallet på deponien. De behöver förmodligen inte vara den direkt förorenande driften som fortsätter utan det räcker förmodligen med att verksamheten i stort fortsätter för att ansvar skall kunna utkrävas.

Övergångsregeln i promulgationslagen anses inte, enligt propositionens författare, utgöra en otillåten retroaktiv lagstiftning. Lagrådet hade dock en annan uppfattning och stödde sin argumentation på ett avgörande från Regeringsrätten, RÅ 1996 ref. 57. Målet kallas ibland Klippan-målet eller Klippan-domen. I fallet ansåg regeringsrätten att en förorenare inte kunde åläggas en skyldighet att åtgärda olägenheter om de upphört med sin verksamhet före 1989. Sedan 1989 hade miljöskyddslagen (ML) innehållit en uttrycklig regel om skyldighet för en verksamhetsutövare att avhjälpa olägenheter som skapats genom verksamheten.

Eftersom många hade utläst en sådan återställningsskyldighet redan av den ursprungliga lydelsen av lagen så kom Regeringsrättens bedömning att kritiseras. Trots kritiken ansåg sig Lagrådet böra utgå från rättens tolkning och övergångsregeln skulle därför enligt dem få en retroaktiv verkan, för åren 1969 – 1989, som skulle medföra betungande förpliktelser för enskilda. Trots Lagrådets invändningar bibehölls övergångsregeln i propositionen, närmast av miljöskäl. Efterbehandlingsansvaret omfattar således idag all verksamhet som har pågått efter 30 juni 1969, då ML först trädde i kraft.²²

2.2.3 Verksamhetsmässigt

Fall rörande förorenade områden kan delas upp i två kategorier, skadefallen och förvaringsfallen. Vid skadefallen har ett område skadats av en förorening och behöver därför efterbehandlas så att marken återigen kan brukas utan fara. Förvaringsfallen är som kontrast fall där ingen egentlig skada har inträffat men där det finns en risk att till exempel förvarade

²¹ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 269.

²² Bengtsson, Speciell fastighetsrätt Miljöbalken, s. 201 ff.

kemikalier kan läcka ut och därigenom orsaka att ett område förorenas. Det händer ibland att dessa två fall inträffar samtidigt, om exempelvis det som förvaras redan har börjat läcka ut och förorena marken däromkring.²³

Vi har då att ta hänsyn till både den redan orsakade skadan av det som läckt ut som risken för framtida ytterligare skada från det som förvaras utan miljöpåverkan.

När en förorenat område har konstaterats uppkommer en mängd frågor om hur och av vem efterbehandlingen av fastigheten skall ordnas. En av dessa frågor är hur långtgående åtgärder man kan kräva att det skall göras på ett område. I vissa fall behöver inte marken vara helt fri från föroreningar för att den skall kunna gå att använda för det ändamål som det har planerats för. Till exempel om den är tänkt att användas som parkeringsplats eller industriupplag kan det räcka med att en relativt sett mindre efterbehandling jämfört med om man tänker sig att använda platsen till en förskola där striktare krav på en ren miljö kan krävas. I andra fall räcker det med så basala saker som att bortföra tunnor med skadliga kemikalier innan de börjar läcka eller att täcka över en slagghög för att skydda mot regnet.²⁴

Rimligtvis kommer dessa enkla åtgärder främst i fråga när det gäller förvaringsfallen. Det kan vara värt att poängtera att denna bedömning, om vad som krävs för en tillräcklig efterbehandling av ett område, inte är beroende av vem som blir ansvarig för efterbehandlingen utan bedöms på grundval av områdets förutsättningar.

2.3 Vem kan bli ansvarig

Huvudprincipen för att avgöra vem som är ansvarig för saneringen är att ”förorenaren betalar”. Regler om vem som primärt är ansvarig finns i 10 kap. 2 § MB som säger att den ansvarige är ”den som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd som har bidragit till föroreningen”. Formuleringen innefattar även verksamhetsutövare som har orsakat en skada men som inte för närvarande bedriver verksamhet vid området. Man kan således inte bli av med ansvaret genom att överlåta verksamheten till någon annan. I vissa fall är det inte helt enkelt att avgöra vem som skall räknas som verksamhetsutövare Michanek och Zetterberg nämner till exempel att det inte är otänkbart ”att praxis utvecklats dithän att även bakomvarande intressenter kan åläggas ett ansvar t.ex. ett moderbolag”.²⁵

²³ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 259.

²⁴ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 260.

²⁵ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 262 ff.

Det föreslogs i lagrådsremissen att den som utövar eller utövat ett bestämmande inflytande över ett förorenande företag skulle vara ansvarig om han i avsevärd grad medverkat till föroreningen. Vilka som avsågs med detta var närmast majoritetsaktieägare i det aktiebolag som utövade verksamheten. Regeln utgick dock tills vidare, i avvaktan på utredning om ansvarsgenombrott, efter att Lagrådet invänt mot regeln.²⁶

Konkursbon kan även dem bli efterbehandlingsansvariga om verksamheten fortsätter att drivas. Kostnaden för efterbehandlingsansvariga konkursbon betalas vid sidan av konkursrättens prioriteringsordning. Den skall således betalas före det att pengar avsätts till de övriga borgenärerna som har berättigade krav på konkursboet. Det här har lett till att frågan har blivit förhållandevis kontroversiell.²⁷

Det finns ett flertal rättsfall rörande den här frågan. Till exempel kom det en dom 2002 där krav riktades mot ett konkursbo. En enskild firma hade innan den gick i konkurs haft en lastbil stående som läckte diesel och därigenom förorenade området. Efter att firman hade gått i konkurs stod lastbilen kvar i ytterligare drygt en månad. Genom beslut av miljö- och hälsoskyddsnämnden förelades efterbehandlingsansvaret för den skadade marken till konkursboet. Målet nådde till Miljööverdomstolen som accepterade kommunens krav. Konkursboet ansågs ha haft råddighet över lastbilen och var därför, enligt domstolen, adressat enligt 10 kap. 2 § MB. Då föroreningen som skett efter konkursen inte kunde visas vara av begränsad omfattning ansågs det skäligt att boet fick stå för efterbehandlingen.²⁸

Enligt förarbetena²⁹ skulle det gälla som en princip att bara den som brustit i sina skyldigheter kan bli ansvarig men någon regel om detta framgår inte av lagtexten. Bertil Bengtsson spekulerar att det möjligen är meningen att han i sista hand slipper svara för saneringen men anser det vara ganska tveksamt.³⁰

Övriga markägare (eller brukare), det vill säga även de som inte bedriver verksamhetsutövning i konventionell mening, kan komma att hållas ansvariga i vissa fall. Exempelvis kan det komma ifråga när markägaren förvarar skadligt material på sin fastighet. Trots att materialet härrör från en tidigare ägares industriella verksamhet kan markägaren likställas med verksamhetsutövare när det gäller att ansvara för efterbehandlingen av föroreningen. Under förutsättning att det är skäligt har miljömyndigheterna i dessa fall krävt att det förvarade skadliga materialet, i de flesta fall någon form av kemikalier, skall bortföras. Vid skälighetsbedömningen beaktas bland annat markägarens anknytning till den tidigare verksamheten.³¹

²⁶ Bengtsson, Speciell fastighetsrätt Miljöbalken, s. 199.

²⁷ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 263.

²⁸ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 264 ff.

²⁹ Prop. 1997/98:45, Del 1, s. 360.

³⁰ Bengtsson, Speciell fastighetsrätt Miljöbalken, s. 199.

³¹ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 263.

Jag har tidigare visat att markägare kan anses vara verksamhetsutövare i vissa fall och därigenom bli ansvariga för efterbehandlingen av ett område. Det finns utöver detta ett särskilt markägaransvar i 10 kap. 3 § MB. Ansvaret är subsidiärt till verksamhetsansvaret, det vill säga det kommer ifråga endast om ingen verksamhetsutövare kan utföra eller bekosta efterbehandlingen. Vidare krävs att förvärvet har skett efter att miljöbalken trädde i kraft och att den som förvärvade fastigheten kände till föroreningarna eller borde ha upptäckt dem. Om förvärvet gäller en privatbostadsfastighet krävs faktisk kännedom om föroreningen för att ansvar skall kunna utkrävas. Syftet med ansvarsreglerna i 10 kap. 3 § MB är att få marknadens mekanismer att bidra till en bättre miljö genom att få igång markundersökningar före förvärven. Även i dessa fall krävs att ansvaret skall vara skäligt i enlighet med reglerna i 10 kap. 4 § MB, med beaktande av både miljömässiga faktorer och andra omständigheter vid förvärvet.³²

Fastighetsägaren eller verksamhetsutövaren måste informera myndigheterna innan de påbörjar frivilliga efterbehandlingsåtgärder. De måste även myndigheterna om han finner att fastigheten är förorenad. Straffrättsliga sanktioner är möjliga.³³

2.4 Skälighetsbedömningen

När en ansvarig verksamhetsutövare har hittats görs sedan en skälighetsbedömning för att avgöra hur omfattande kraven på efterbehandling bör vara i det enskilda fallet. Det skiljer sig här på de fall som är enbart preventiva och således faller in under 2 kapitlet i miljöbalken och de i huvudsak reparativa som behandlas i 10 kapitlet i miljöbalken. I 2 kap. 7 § MB är utgångspunkten att kraven på de reparativa åtgärderna inte får vara orimliga. Vid den här orimlighetsbedömningen tar man hänsyn till framför allt att åtgärderna skall vara miljömässigt motiverade med hänsyn till kostnaden men även andra omständigheter inverkar på bedömningen.

Till skillnad från skälighetsbedömningen enligt 2 kap. 7 § MB, som är inriktad på förebyggande åtgärder, är skälighetsbedömningen i 10 kap. 4 § MB i stället fokuserad på reparativa åtgärder. Till stor del grundas därför skälighetsbedömningen på omständigheter och förhållanden som ligger i det förflutna. Trots detta bör den allmänna skälighetsregeln i 2 kap. 7 § MB kunna vägas in vid en bedömning av efterbehandlingsansvarets skälighet enligt 10 kap. 4 § MB. Lagrådet har påpekat att omständigheter liknande de

³² Michanek och Zetterberg, Den svenska miljöretten, s. 266.

³³ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 413.

som nämns i 2 kap. 7 § MB är särskilt beaktansvärda och att en kostnad för att avhjälpa skadan ofta får jämföras med nyttan av att skadan avhjälps.³⁴

En annan och mer uppenbar skillnad mellan skälighetsbedömningarna i 2 kap. 7 § och 10 kap. 4 § MB är att det krävs orimlighet för att regeln i 2 kapitlet skall bli tillämplig då det bara krävs skälighet för att kunna använda 10 kapitlets skälighetsbedömning. Bevisbördan bör dock fortfarande ligga på den ansvarige vid en tillämpning av 10 kap. 4 § MB. I Miljöbalken – En kommentar spekuleras att skillnaden i ordval, mellan orimligt och skäligt, skulle ha föranleds av att lagstiftaren velat framhålla att bedömningen enligt 10 kap. 4 § MB behöver ta hänsyn till bland annat tidsaspekten och i övrigt vara mer inriktad på de särskilda omständigheterna som kan föreligga i det enskilda fallet.³⁵

Skälighetsbedömningen sker i två led. I det första ledet behandlar man den miljömässiga aspekten av bedömningen. Syftet är att bedöma vilka åtgärder som, med hänsyn till föroreningens art och omfattning, ”behövs” för att förebygga, hindra eller motverka skador på miljön. Vid avgörandet om huruvida en viss åtgärd behövs skall en avvägning göras mellan de ekonomiska faktorerna (d.v.s. kostnaden) och vad som förmodas uppnås med efterbehandlingen. Åtgärderna är miljömässigt motiverade när kostnaden inte är orimlig i förhållande till vad som beräknas uppnås efter saneringen. Det här ledet sker genom en objektiv bedömning av faktorerna.³⁶

I det andra ledet utförs i stället den subjektiva delen av skälighetsbedömningen. De subjektiva faktorer som är kopplade till den förorenande verksamheten eller åtgärden, och därför skall vägas in i bedömningen, kan vara till exempel huruvida verksamheten bedrevs på ett för den tiden acceptabelt sätt och inom ramarna för tillståndsvillkoren. Andra faktorer är hur lång tid före efterbehandlingskravet som den förorenade åtgärden skedde och om verksamhetsutövaren endast i begränsad mån har bidragit till föroreningen. Det finns ofta flera skyldiga förorenare som bidrar med olika mycket till den förorening som skall efterbehandlas. Det är även betydelsefullt huruvida man har uppfyllt en laglig skyldighet att förhindra skadeverkningar i framtiden. Om man har misslyckats med att uppfylla denna skyldighet så ökar faran för ett kostsamt ansvar i efterhand.³⁷

Vid skälighetsbedömningen bör det bland annat tas ställning till hur omfattande efterbehandlingen bör vara, vilken typ av efterbehandlingsåtgärder som bör användas och vilka kvarvarande föroreningsnivåer som kan accepteras. Här skall nyttan vägas mot kostnaden för åtgärden. Råd från myndigheter bör här kunna ge en viss vägledning för bedömningen.³⁸

³⁴ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:14.

³⁵ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:15.

³⁶ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 266.

³⁷ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 266.

³⁸ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:15.

Ansvar för efterbehandling innefattar även åtgärder som behövs för andra fastigheter än den där verksamheten som orsakade skadan skedde om föroeningen har spridits till omgivande fastigheter. Det är normalt sett mindre viktigt för en fastighetsägare att betala för efterbehandling för skador utanför hans fastighet.³⁹

Det kan noteras att vid den sammantagna bedömningen av omständigheterna skall även hänsyn tas till de allmänna reglerna om hänsyn i 2 kap. MB och då främst 8 § som uttrycker principen att förorenaren betalar (PPP).⁴⁰ Även skälighetsregeln i 2 kap. 7 § MB kommer förmodligen få vägas in även om denna regeln inte är direkt tillämplig i dessa fall.⁴¹

³⁹ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 399.

⁴⁰ Prop. 1997/98:45, Del 2, sid. 121.

⁴¹ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 399.

3 Solidariskt ansvar

3.1 I skadeståndsrätten i allmänhet

3.1.1 I skadeståndslagen

I svensk rätt finns en stark tendens att ålägga flera personer skadeståndsskyldighet samtidigt. Likadana tendenser kan man se även i andra länder rättssystem.⁴² Huvudregeln för situationer där flera personer är skadeståndsskyldiga samtidigt är att de då blir solidariskt ansvariga för den skada som har orsakats. I 6 kap. 4 § skadeståndslagen stadgas uttryckligen att ”Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem.” Vad detta betyder är att den skadelidande genom en stämning mot en av de solidariskt ansvariga kan kräva lika stort belopp som om denne varit ensam skadeståndsskyldig för skadan.⁴³ Skadevällaren befrias inte från ersättningskyldigheten på grund av reglerna om konkurrerande skadeorsaker bara för att det finns någon ytterligare ansvarig skadevällare som genom sitt handlande också har medverkat till skadan. Det är endast om skadan går att dela upp på de olika skadevällarna som var och en får svara för blott sin del av skadan.⁴⁴

Regeln om solidariskt ansvar medför att den skadelidande kan räkna med att få fullt skadestånd även om bara en av de ansvariga har medel att betala skadan eller har en ansvarsförsäkring som täcker skadan.⁴⁵ Den skadelidande kan, när flera personer kommer i fråga för ansvar samtidigt, själv välja mot vem eller vilka han vill anställa krav på skadestånd. Då detta sker i hans eget intresse kan det ofta bli så att han i första hand fäster sig vid den som har haft störst del i den skadevällande handlingen. Det händer ofta att avgörandet i stället grundar sig på vem som har de största möjligheterna att betala skadestånd. Detta medför att det många gånger är den som har det bäst ställt ekonomiskt eller den som är lättast anträffbar som får betala. När flera gemensamt har misshandlat en person kan man se att om det är någon av de ansvariga som är i goda ekonomiska omständigheter så är det oftast den personen som kan räkna med att bli avkrävd på skadestånd.⁴⁶

Även om en eller flera (eller båda) av de skadeståndsskyldiga svarar på annan grund än skadeståndslagen, så gäller fortfarande principen om solidariskt ansvar. Inte heller krävs det att någon medveten samverkan förekommit mellan de ansvariga för att de skall svara solidariskt. De svarar

⁴² Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 241.

⁴³ Bengtsson och Strömbäck, Skadeståndslagen – En kommentar, s. 331.

⁴⁴ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 242.

⁴⁵ Bengtsson och Strömbäck, Skadeståndslagen – En kommentar, s. 331.

⁴⁶ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 242.

därför solidariskt även då de inte känt till varandras skadegörande handlingar.⁴⁷ Regeln i 6 kap. 4 § skadeståndslagen gäller såväl vid ansvar för egen culpa som vid principalansvar eller strikt ansvar. Den tillämpas i situationer där alla har strikt ansvar men också då ena parten har culpaansvar och den andra har strikt ansvar. Detta följer av skadeståndslagens första paragraf som stadgar att lagen är tillämplig på all skadeståndsskyldighet i den mån ej annat är särskilt föreskrivet.

Motsvarande stadganden till skadeståndslagens 6 kap. 4 § finns i andra lagar. Man kan bland annat finna exempel på detta i 8 kap. 1 § tredje stycket andra meningen i sjölagen (om personskada vid kollision mellan fartyg) och i 2 § första stycket luftfartsansvarighetslagen. Det finns även en med 6 kap. 4 § SkL likalydandes bestämmelse i 32 kap. 8 § första stycket i miljöbalken. Den här paragrafen behandlar jag mer utförligt i en annan del av arbetet. Jag nöjer mig därför med att nämna att skälet till att det finns en särskild bestämmelse där är redaktionellt då andra stycket innehåller regler om skadeståndsskyldighetens fördelning som saknar motsvarighet i 6 kap 4 § skadeståndslagen. I andra lagar finns, istället för egna stadganden, uttryckliga hänvisningar till skadeståndslagens paragraf om solidariskt ansvar. Exempel på detta är 2 kap. 4 § första stycket och 5 kap. 3 § första stycket järnvägstrafikslagen. Även om det inte finns någon särskild hänvisning i en lag anses det solidariska ansvaret följa av allmänna principer.⁴⁸ Det finns även en regel om solidariskt ansvar i artikel 5 i direktivet om produktansvar. Hur regressrätten skall se ut har dock överlämnats till den nationella rätten.⁴⁹

För att solidariskt ansvar skall komma i fråga är en första förutsättning att det handlar om skadeståndsskyldiga som ansvarar för *samma skada*. Solidariskt ansvar åläggs inte om det rör sig om olika skador där det går att separera ansvaret för de olika subjekten. Huruvida det föreligger identitet i fråga om skadan är i de flesta fall enkelt att avgöra men i några fall uppstår problem som får bedömas enligt regler om konkurrerande skadeorsaker samt bevisregler. Den skadelidande kan om det föreligger solidariskt ansvar utkräva hela skadeståndsbeloppet från var och en av de skadeståndsskyldiga för den skadan. Om till exempel A, B och C ansvarar solidariskt för en skada som tillfogats D kan han (D) kräva ut hela beloppet från exempelvis C som därefter får utkräva från A och B vad de är skyldiga att betala enligt reglerna om uppgörelser mellan skadeståndsskyldiga.

Principen tillämpas inte bara vid vad som kallas ”medveten samverkan” mellan de skadeståndsskyldiga utan även vid så kallad ”tillfällig samverkan” mellan flera skadeståndsskyldiga. Kravet är endast att skadan skall anses vara densamma. Ett vanligt fall som visar på medveten samverkan är då flera personer gemensamt misshandlar en annan person. Solidariskt ansvar vid tillfällig samverkan kan exemplifieras med en situation där en person

⁴⁷ Bengtsson och Strömbäck, Skadeståndslagen – En kommentar, s. 331.

⁴⁸ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 242 ff.

⁴⁹ Blomstrand, Broqvist och Lundström, Produktansvarslagen – En kommentar.

misshandlar en annan som senare råkar ut för en bilolycka.⁵⁰ Regeln innebär är att det vid culpaansvar inte tas hänsyn till större eller mindre grad av vållande. Alla som har orsakat skadan blir solidariskt ansvariga för hela beloppet och det gäller, i princip, oavsett hur stor del av skadan de själva har orsakat. Alternativet skulle kunna vara att man tänker sig att om man har en situation där den ene betraktas som huvudansvarig och den andre som biansvarig så skulle skadeståndet delas upp så att den biansvarige inte kunde krävas på hela den förlust som den skadelidande har drabbats av.

I svensk rätt gäller dock inte någon allmän princip med det innehållet. Den gällande principen är istället, som jag nämnde, att alla de skadeståndsskyldiga ansvarar med hela beloppet i förhållande till den skadeståndsskyldige. Som exempel på den här principen använder Hellner och Johansson ett inbrott där en förövare har brutit sig in och stulit tiotusen kronor medan en medhjälpare stått utanför och hållit vakt. Medhjälparen har fått tusen kronor för besväret men båda blir senare skadeståndsskyldiga. Den bestulne kan nu utkräva de tiotusen kronorna i skadestånd även av den som bara vaktade på platsen. Medhjälparen kan möjligtvis räddas av att förlusten anses vara en inadekvat följd av hans deltagande. Vem som kan räknas som huvudansvarig och vem som endast är biansvarig får dock relevans vid en skadeståndsuppgörelse mellan flera skadeståndsskyldiga.

Generellt inskränks inte ersättningsskyldigheten av att ringa vållande har orsakat stor skada vilket medför att regler om inskränkningar i skadeståndsskyldigheten för biansvarig saknas i svensk rätt.⁵¹ Ersättningsskyldigheten kan dock minska, på grund av att den skadeståndsskyldiges andel i skadevållandet varit ringa, när man tillämpar den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen. Jämkning av ett skadestånd kan ske när det anses som oskäligt betungande med hänsyn till de ekonomiska förhållandena på den skadeståndsskyldigas sida. Det kan då jämkas efter vad som är skäligt efter att man har beaktat den skadelidandes behov av skadestånd och övriga omständigheter. En annan jämningsmöjlighet finns i 6 kap. 1 § skadeståndslagen. Denna paragraf tar sikte på de situationer då den skadelidande har själv har medverkat till skadan. Det krävs dock i normalfallet för personskador att det föreligger grov vårdslöshet eller uppsåtligt handlande för att ett skadestånd skall kunna jämkas med hjälp av den här paragrafen. Vid sakskada eller ren förmögenhetsskada krävs att vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Jämkningsregeln sker efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande och övriga omständigheter.⁵²

I 6 kap. 4 § skadeståndslagen finns ett undantag från det solidariska ansvaret då ”begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem”. För dessa fall uppstår inget solidariskt ansvar. I NJA 1993 s. 727 yrkade det försäkringsbolaget som ersatte skadan regressvis skadestånd av tre 16 åriga pojkar med 918 000 kr. De tre pojkarna, N, M och O hade

⁵⁰ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 243.

⁵¹ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 243 ff.

⁵² Skadeståndslagen, 6 kap. 1 §.

gemensamt satt eld på en byggnad. På grund av deras ålder jämkades skadeståndet i alla instanser enligt dåvarande 2 kap 2 § i skadeståndslagen. Motsvarande bestämmelse om jämkning på grund av ålder finns numera i 2 kap 4 § skadeståndslagen. Av hovrätten förpliktades pojkarna att solidariskt utge 450 000 kr till försäkringsbolaget. HD gjorde dock skillnad mellan N å ena sidan och M och O å andra sidan. N hade flera skadevållande handlingar som också behandlades i samma process. Undantag gjordes, av HD, i det solidariska ansvaret då det ansågs vara mycket betungande för M och O att tillsammans med N ansvara solidariskt för ett skadestånd på 450 000 kr. HD förpliktade istället M och O att vardera utge 150 000 kr och N att utge 100 000 kr. Skälet till att N:s skadeståndsskyldighet för den aktuella branden begränsades till 100 000 kr är troligtvis att han samtidigt ålades skyldighet att erlagga 370 000 kr för andra skador. I Hovrätten hade N:s skadeståndsskyldighet nedsatts till drygt 1,2 miljoner kr vilket av HD ansågs framstå som utomordentligt betungande och nedsattes ytterligare en gång (till 470 000 kr). N ansvarade i den aktuella processen för tre olika skador. HD anförde angående jämkningen att det rent principiellt borde ske en jämkning som svarar mot vart och ett av anspråkens andel av de sammanlagda skadeståndsbeloppen före jämkning. Det här gäller i de fall det inte finns någon anledning att beakta en motparts behov av skadeståndet framför andras. Dock framförde HD även att det ligger i sakens natur att ju mindre ett skadeståndsanspråk är, desto mindre skäl finns det för en kraftig jämkning. I det aktuella fallet jämkades N:s skadeståndsansvar olika, kravet på ersättning för en skada om 32 791 kr jämkades till 20 000 kr, ersättningen för branden tillsammans med M och O på 918 000 kr jämkades till 100 000 kr och skadeståndet för en 27 000 000 kronorsskada jämkades till 350 000 kr.⁵³

I de fall där två eller flera av de skadeståndsskyldiga har fått sitt solidariska skadestånd begränsat skall man enligt motiven till skadeståndslagen skilja mellan situationer där begränsningen till exempel på grund av medvållande är avsedd att gå ut över den skadelidande och situationer där jämkningen sker med hänsyn till de skadeståndsskyldiga. När begränsningen grundar sig på orsaker från den skadelidandes sida får han ej kumulera de belopp som han äger behålla från de skadeståndsskyldiga. Om begränsningen däremot beror på hänsyn till de skadeståndsskyldiga kan den skadelidande kumulera ersättningarna, dock ej till högre belopp än vad som motsvarar hans förlust.⁵⁴ Med den lösning som tillämpades i NJA 1993:727 uppstod ingen fråga om kumulation. En bilägare vars rätt till skadestånd hade jämkats på grund av medvållande av den egna bilens förare fick i NJA 1956 s. 78 rätt att kumulera skadeståndet från föraren med skadeståndet från den kolliderande bilens förare men inte till högre belopp än förlusten.⁵⁵

I NJA 1979 s. 773 fördelade tingsrätten och hovrätten ansvaret så att det bolag som hyrde ut grävmaskinen skulle stå för en tredjedel av skadan och rörledningsinstallatören för de resterande två tredjedelarna av skadan. Detta

⁵³ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 245.

⁵⁴ Bengtsson och Strömbäck, Skadeståndslagen – En kommentar, s. 332.

⁵⁵ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 246.

ändrades i HD så att vardera parten istället fick svara för hälften av skadan. När ett ansvarsförhållande mellan skadeståndsskyldiga som har ett begränsat ansvar enligt 2 kap. 2 § eller 2 kap. 3 § skadeståndslagen (barn och psykiskt sjuka) eller 4 kap. 1 § (arbetstagare) skall fördelas hänsyn tas till ansvarets karaktär, även vid regresskravets genomförande.⁵⁶ Resultatet i dessa fall kan dock ofta bli att ansvaret blir delat istället för solidariskt vilket vi kunde se i NJA 1993 s. 727.

3.1.2 I 32 kapitlet MB

Staten tillvaratar skyddet för miljön genom åtgärder av alla de slag. Exempelvis kan dessa innefatta generella bestämmelser, internationella överenskommelser, understöd till forskning, förbud, avgifter eller koncessionstvång. Detta skydd har utvecklats gradvis över tiden. Naturskyddsregler och regler om rätt att tillgodogöra sig vattenkraft, vilka också tagit hänsyn till miljöfrågor har funnits sedan länge. En miljöskyddslag infördes 1969, lagen skapade ett omfattande system för koncession och offentlig tillsyn. Reglerna i miljöskyddslagen kompletterades sedermera av särskilda bestämmelser i miljöskadelagen. En viktig beståndsdel i systemet är att villkor skall kunna ställas på olika typer av verksamhet. De rent civilrättsliga sanktionerna mot miljöskador är talan om förbud och åläggande av särskilda åtgärder samt skadeståndskrav.⁵⁷

När miljöbalken infördes 1999 upphävdes miljöskadelagen och utan några betydande materiella förändringar flyttades ersättningsreglerna till 32 kapitlet i miljöbalken.⁵⁸ I vissa avseenden ger reglerna ett starkare skydd än den allmänna skadeståndslagen. För de frågor som inte har reglerats i 32 kapitlet kompletteras de av reglerna i skadeståndslagen. Exempelvis gäller detta frågor om preskription och medvållande.⁵⁹

För tillämpligheten av 32 kapitlet är i första hand tre faktorer avgörande, anknytning till en fastighet, skadans och skadeförloppets karaktär samt att skadan skall ha drabbat omgivningen. Att skadeförloppet skall ha anknytning till skadan betyder inte att den måste kunna betraktas som det egentliga upphovet till skadan. Anknytning till fastigheten kan till exempel vara att flygplan orsakar buller i närheten av en flygplats eller att bilar på en väg orsakar vibrationer i närheten av vägen.⁶⁰ Skadan måste vidare ha drabbat omgivningen, det vill säga reglerna är inte tillämpligt på skador som orsakas av en verksamhet som man är nära associerad med. Ägare till en fastighet som håller på att bebyggas av en entreprenör anses inte höra till omgivningen. Inte heller uthyrda hus som skadas av hyresgästen anses höra

⁵⁶ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 249.

⁵⁷ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 333.

⁵⁸ Prop. 1997/98:45, Del 2, s. 340.

⁵⁹ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 404 ff.

⁶⁰ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 336 ff.

till omgivningen. Däremot om en hyresgäst drabbas av olägenhet på grund av verksamhet som drivs i samma hus (av någon annan) så anses det höra till omgivningen. Även om det rör sig om betydande avstånd bör en skadelidande anses höra till omgivningen då skadeverkningarna kan identifieras som härrörande från en särskild verksamhet.⁶¹

När skador inte har orsakats genom vårdslöshet eller med uppsåt krävs det även att störningen inte är ortsvanlig eller allmänvanlig. Det skall visas att ”den störning som har orsakat skadan inte skäligen bör tålas med hänsyn till förhållandena på orten eller till dess allmänna förekomst under jämförbara förhållanden”.⁶² I 32 kap 1 § första stycket MB anges de skador som kan ersättas som personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada. Om boende i en boende i en storstad på grund av bullrande trafik från en närliggande genomfartsgata får försämrad hörsel är detta ett exempel på en personskada. Om istället läckande tunnor med kemikalier, som har grävts ned i marken, orsakar att grundvattnet i en brunn förorenas räknas detta som en sakskada. Ren förmögenhetsskada, som är den tredje ersättningsbara skadeformen är till exempel då hotellverksamhet får minskade inkomster på grund av dålig lukt från en anläggning med djur.⁶³

Placeringen av ansvaret för skadorna bygger på de olika syften som 32 kapitlet skall ta hänsyn till, nämligen att göra fastighetsägare ansvariga i förhållande till grannar men även att entreprenörer och andra som driver en miljöstörande eller annars skadevållande verksamhet skall hållas ansvariga. Ett antal personer anges som var för sig eller tillsammans kan bli ansvariga och därefter anges hur ansvaret fördelas när flera är ansvariga.

Fastighetsägaren är den traditionella bäraren av ansvaret i grannelag. 32 kap. 6 § första stycket MB stipulerar att de (fastighetsägarna) och tomträttsinnehavare ”samt annan som brukar fastigheten i sin näringsverksamhet eller i offentlig verksamhet” är skadeståndsansvariga. Om någon bedriver näringsverksamhet eller offentlig verksamhet i en hyrd fastighet är dessa jämställda med fastighetsägare och tomträttsinnehavare. Även någon som till exempel i smyg tippar avfall på annan mark och därmed ”olovligen brukar annans fastighet” har enligt motiven ansvar. De nämnda har rent strikt ansvar för skadegörande verksamhet som de bedriver eller låter bedriva.⁶⁴ Även andra som brukare av fastigheten som bedriver eller låter bedriva den skadevållande verksamheten är skadeståndsskyldiga men då endast om skadan har orsakats genom uppsåtligt eller vårdslöst handlande.⁶⁵

Om skada orsakas av någon som ”utan att vara fastighetsägare, tomträttsinnehavare eller annan brukare av fastigheten, i egen näringsverksamhet utför eller låter utföra arbete på fastigheten” är även de

⁶¹ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 337 ff.

⁶² Miljöbalken 32 kap. 1 § tredje stycket.

⁶³ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 405.

⁶⁴ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 351.

⁶⁵ Miljöbalken 32 kap. 6 § andra stycket.

skyldiga att betala skadestånd enligt detta 32 kap 7 § MB. För denna grupp gäller rent strikt ansvar. Den ovan nämnda bestämmelsen har sin största betydelse vid entreprenadverksamhet. Huvudentreprenören kan bli rent strikt ansvarig för inte bara sig själv utan även för till exempel underentreprenörer om han låter dem utföra arbetet.

Andra som driver en skadevållande verksamhet men inte faller in under 32 kapitlet, till exempel då de inte är fastighetsägare eller driver näringsverksamhet, ansvarar istället enligt skadeståndslagen. De ansvarar då enligt culparegeln inklusive allmänna regler om principalansvar. Exempel på personer i denna kategori kan vara tillfälliga besökare på en fastighet som förorenar vattnet eller orsakar miljöskada på annat sätt. Även om verksamheten faller in under 32 kapitlet torde inte en besökares skadeståndsskyldighet kunna bedömas enligt dessa regler då han inte tillhör någon av de uppräknade kategorierna av ansvariga.⁶⁶

Reglerna om miljöskadestånd har både en reparativ och en preventiv funktion. Den reparativa är den viktigaste och syftar till att ekonomiskt kompensera någon som lider skada på grund av en miljöstörning. Den preventiva funktionen är tänkt att fungera genom att den som driver till exempel en industri vidtar åtgärder för att minska risken för att bli krävd på miljöskadestånd.⁶⁷

Det solidariska ansvaret regleras i 32 kap 8 § första stycket MB och har samma lydelse som 6 kap 3 § skadeståndslagen, ”Skall två eller flera ersätta samma skada enligt detta kapitel, svarar de solidariskt för skadeståndet i den mån inte annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åligger någon av dem.”⁶⁸

Både direkt och indirekt förorening omfattas. Det spelar därför ingen roll om föroreningen till exempel började som en luftförorening för att sedan falla ned och förorena vatten eller mark.⁶⁹

3.1.3 Regressrätten

När den skadelidande har fått ut sina pengar återstår fortfarande att hitta en lämplig uppgörelse mellan de solidariskt ansvariga skadevållarna. Denna del av processen angår i stort sett inte den skadelidande alls. Praktiskt sett blir den här uppgörelsen mellan de skadeståndsskyldiga ofta en uppgörelse mellan de försäkringsbolag som har ansvarsförsäkring för dem. Det är inte ovanligt att regresserna undviks därför att de drar med sig stora kostnader i de enskilda fallen. I andra fall sker de efter schematiska regler som medför

⁶⁶ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 353.

⁶⁷ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 406

⁶⁸ Miljöbalken 32 kap. 8 § första stycket.

⁶⁹ Nilsson, Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, s. 405.

att resultatet inte helt överensstämmer med den bedömning som man skulle komma fram till om man följde rättsreglerna. De schematiska reglerna tar ofta inte hänsyn till nyanser i bedömningen.⁷⁰ Ofta är det oklart vad som i ett visst fall är skäligt. Det finns endast sparsamt med rättspraxis på det här området. I tveksamma fall är domstolarna sannolikt benägna att dela ansvaret efter huvudtalet, det vill säga att var och en får svara för lika stor del av skadan.⁷¹ En annan orsak till att det inte sker en regress är att ansvarsförsäkringar ofta har en koncentrerande verkan. Om det inom en familj finns möjlighet till regress, till exempel då familjemedlemmar gemensamt har orsakat en skada, utesluts denna ofta då ansvarsförsäkringen täcker hela familjen.

I svensk rättspraxis är tvister om regress mellan flera skadeståndsskyldiga relativt sällsynta. Det ansågs länge att det vid skadeståndsskyldighet på grund av brott inte fanns någon regressrätt mellan de skadeståndsskyldiga. Brottslingar ansågs inte böra ha rätt att få hjälp av en domstol att skipa rättvisa vid en uppgörelse dem emellan. Därför stod skadeståndsskyldiga, som hade tvingats utge ersättning till den skadelidande, utan möjlighet att med rättsväsendets hjälp utkräva från de andra skadeståndsskyldiga någon andel av vad han utgett. Det var oklart huruvida denna princip även gällde vid culpöst handlande som inte var brottsligt. Ändring av detta skedde genom rättsfallet NJA 1937 s. 264 (plenum). Regressrätt medges numera mellan flera på grund av brott ansvariga.⁷²

I 6 kap 3 § skadeståndslagen står det inget om rätten till regress men det skall inte tolkas som att det därför inte finns någon rätt till regress för solidariskt skadeståndsskyldiga. Reglerna om detta ämne är dock inte lagfästa. De principer som låg till grund för äldre rätt skall man, enligt motiven till skadeståndslagen, inte ha avsett att ändra. Det finns därför ingen anledning att göra skillnad mellan rättspraxis före och efter skadeståndslagen. Fördelningen av ansvaret i regresstvister skall ske efter vad som är ”skäligt”, vilket uttalades redan i det ovan nämnda plenimålet (NJA 1937 s. 264). Förslag har framlagts till lagstiftning om regressrätt för flera skadeståndsskyldiga. Huvudsakligen rörde det sig här om regressrätt för försäkringsgivare. Regressrätten mellan flera skadeståndsskyldiga blev, i betänkandet, därför delvis en följdfråga. Förslaget byggde dock på andra principer än de som nu gäller för regressrätt och torde inte längre vara aktuellt.

När regressen rör fler än två skadeståndsskyldiga har den som betalat skadeståndet rätt till återkrav från var och en av de medansvariga. Kravet mot den medansvarige begränsas dock till den del av skadeståndet som han svarar för enligt den slutliga fördelningen. Om exempelvis A, B och C har ålagts att solidariskt betala 6000 kr i skadestånd till D och att de skall stå för lika stor del av skadeståndet. När A nu ger 6000 kr till D så kan han inte sedan kräva igen 4000 kr från B, även om denna skulle ha lättast att betala.

⁷⁰ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 246.

⁷¹ Bengtsson och Strömbäck, Skadeståndslagen – En kommentar, s. 333.

⁷² Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 247.

Han får istället fodra 2000 kr av B och 2000 kr av C. Kan dock inte C stå för sin del lär det vara möjligt för A att kräva C på 3000 kr då de ju skall ansvara lika för skadan.⁷³

I miljöbalken finns det uttryckliga regler om fördelningen mellan flera skadeståndsskyldiga i 32 kap 8 § andra stycket MB. Uppdelningen skall enligt paragrafen ske ”efter vad som är skäligt med hänsyn till grunden för skadeståndsansvaret, möjligheterna att förebygga skadan och omständigheterna i övrigt”,⁷⁴ såvida inte annat har avtalats. Vilka resultat som den här paragrafen medför som de allmänna skadeståndsrättsliga inte skulle medföra kan diskuteras. Enligt Hellner och Johansson tyder förarbetena närmast på att skillnaderna skulle vara betydande. De anser att när strikt ansvar föreligger för någon eller alla solidariskt skadeståndsskyldiga bör det vara rimligt att ta hänsyn till detta förhållande enligt de kriterier som miljöbalken uppställer. Detta blir ofta fallet när miljöbalkens regler kommer i fråga. Det finns dock, enligt dem, till synes inga skäl att när uppgörelsen sker mellan flera som har culpaansvar bedöma regresserna dem emellan annorlunda än när skadeståndslagen är tillämplig.⁷⁵

Paragrafen (32:8) ger intrycket att fördelningen sker med hänsyn och stor uppmärksamhet på alla de olika aspekterna i den aktuella skadesituationen. Det finns dock i motiven en presumtion för att tillämpa den fördelningsmetod som användes i NJA 1968 s. 387, där delades det slutliga ansvaret lika mellan fastighetsägare och entreprenör. En oklarhet som kan uppstå är när den ena av de skadeståndsansvariga är ansvarig enligt 32 kapitlet i miljöbalken och den andre enligt allmänna skadeståndsregler. Frågan är om 32 kap. 8 § MB skall (kan) tillämpas i den här situationen. Det torde dock inte vara något problem i de allra flesta fall då resultatet kan antas bli detsamma oavsett huruvida man tillämpar 32 kap. 8 § MB eller ej. Detta gäller särskilt om hänsyn tas till att miljöbalkens regel i första hand avser strikt ansvar, medan de allmänna reglerna i stället i första hand utgår från förhållandet då flera ansvarar på grund av vållande.⁷⁶ För de fall då skadan kan beräknas på förhand finns i 32 kap. 9 § MB en möjlighet att få skadestånd även för framtida skador.

I miljöbalkens särskilda regel om regress mellan flera skadeståndsskyldiga nämns inte särskilt det fall att den ene har culpaansvar och den andre har strikt ansvar. Det är först bland de omständigheter till vilka hänsyn skall tas vid fördelningen som ”grunden för skadeståndsansvaret” nämns. Åtminstone som huvudregel, ligger det då nära till hands att medge den som har strikt ansvar regressrätt mot den som ansvarar på grund av vållande.⁷⁷

⁷³ Bengtsson och Strömbäck, Skadeståndslagen – En kommentar, s. 334.

⁷⁴ Miljöbalken 32 kap. 8 §.

⁷⁵ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 248.

⁷⁶ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 355.

⁷⁷ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 253.

När förhållandena är sådana att det är culpaansvar på båda sidorna, principalansvar på båda sidorna eller vid strikt ansvar på båda sidorna leder rättspraxis ganska entydigt mot en skälighetsbedömning. Skälighetsbedömningen leder om det är två parter som berörs ofta till en hälftindelning av ansvaret. I samma riktning pekar även ett antal uttalanden i förarbeten till lagstiftning. Detta kan därför antas vara den svenska rättens huvudregel i fall med samma ansvarsgrund.⁷⁸

3.2 I 10 kapitlet MB

I 10 kapitlet i miljöbalken finns en bestämmelse som stipulerar att föreningarna skall svara solidariskt för den skada de har åstadkommit. Regeln är främst tänkt som en förenklingsregel. Vad det här betyder är att var och en som har bidragit till föreningarna kan åläggas att stå för hela den efterbehandling som bedöms vara skälig enligt 10 kap 4 §. Det är nämligen inte helt ovanligt att det finns flera föreningar som har bidragit till samma förening eller i alla fall till att förena samma område. Exempel på detta är när flera industrier genom åren har avlöst varandra genom att bedriva samma verksamhet med samma eller liknande utsläpp på en viss fastighet eller vid ett visst utsatt område. Andra fall där paragrafen blir användbar är när industrier under en och samma tid förenar ett och samma område. I de här situationerna blir det ofta en komplicerad fråga att avgöra vem eller vilka som skall bli ansvariga och hur mycket ansvariga de skall anses vara och för vad de kan krävas ansvar på. Det är i dessa situationer som bestämmelsen i 10 kap. 6 § MB är tänkt att förenkla för tillsynsmyndigheten att utkräva ansvar och framför allt att få igång den efterbehandling som området är i behov av.

Tillsynsmyndigheten avgör mot vem eller vilka kraven skall riktas men i lagmotiven sägs att de i normalfallet bör riktas mot den som för närvarande bedriver verksamheten. Då tillstånd som verksamheter har kan komma att behöva omprövas gäller detta särskilt för tillståndspliktig verksamhet. I de situationer då verksamheten har upphört är myndigheten fri att rikta ansvar mot en eller flera av de tidigare verksamhetsutövarna.⁷⁹

Det kan tyckas praktiskt och naturligt att rikta efterbehandlingskraven direkt mot den nuvarande verksamhetsutövaren i första hand men det bör påpekas att det inte finns något lagligt krav på att kanalisera ansvaret dit. Att kräva den nuvarande verksamhetsutövaren på ansvar för hela efterbehandlingen kan även det bli komplicerat om det finns flera verksamheter som förenar marken eller om det inte finns någon, till exempel då företaget som drev industrin har gått i konkurs och inte kan stå för saneringen. Av bland annat de här skälen har lagstiftaren lagt till regeln i 10 kap. 6 § MB som möjliggör

⁷⁸ Hellner och Johansson, Skadeståndsrätt, s. 256 ff.

⁷⁹ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:19.

för tillsynsmyndigheten att utkräva ett solidariskt ansvar för saneringen och på så sätt få en av verksamhetsutövarna att tillsvidare stå för efterbehandlingen. I 10 kap. 7 § MB finns motsvarande bestämmelse för ansvariga fastighetsägare.

Det finns i paragrafen undantag från det solidariska ansvaret när bidraget till föroreningen är så litet att det inte ensamt motiverar efterbehandling. I dessa fall ansvarar verksamhetsutövaren endast för ”den del som motsvarar bidraget”.⁸⁰ Om en verksamhetsutövare därför endast bidrar med till exempel 5 % av de totala föroreningarna på ett område och detta bedöms inte vara tillräckligt för att ensamt motivera efterbehandling kan tillsynsmyndigheten inte kräva denna verksamhetsutövare på mer än hans egen del av ansvaret. Enligt Darpös (och min) uppfattning rör det sig här om en annan gräns än den som anges i 10 kap 4 § MB, det vill säga begränsad mån.⁸¹ Det viktiga i undantaget i 6 § är inte hur stor andel av en förorening som en verksamhetsutövare har stått för utan huruvida hans bidrag till föroreningen ensamt skulle kräva en sanering av området. Om graden av förorening ligger precis över gränsen för när sanering skall anses nödvändig kan man tänka sig att undantaget även blir tillämpligt för verksamhetsutövare som har stått för till exempel 40 % av föroreningen. Det är här (den ”mindre”) verksamhetsutövaren som har att bevisa att undantaget är tillämpligt i hans fall.

Det här undantaget är inte särskilt omdebatterat vilket dock det andra undantaget i paragrafen är. Ansvaret är nämligen endast solidariskt ”i den utsträckning inte annat följer av att ansvaret är begränsat enligt 4 § första stycket.”⁸² I 4 § finns en regel om att en skälighetsbedömning skall ske när man avgör omfattningen av verksamhetens ansvar för efterbehandlingen. I doktrinen har det framkommit två skilda tolkningar av hur det solidariska ansvaret kan förstås i förhållande till skälighetsbedömningen i miljöbalken 10 kap. 4 § MB. Skillnaderna mellan tolkningarna grundar sig på frågan om huruvida man bör tillämpa ett förvaltningsrättsligt eller ett civilrättsligt synsätt när man vill avgöra hur långt det solidariska ansvaret sträcker sig.

Som skäl för det solidariska ansvaret hänvisas i propositionen till att detta gäller i civilrätten och även bör gälla här. I miljöbalken - en kommentar menar de att denna hänvisning inte är helt adekvat. Till skillnad från den civilrättsliga skadeståndsregleringen syftar reglerna i 10 kapitlet till att i skälig utsträckning möjliggöra en skälig undersökning och efterbehandling av förorenade områden. De civilrättsliga reglerna syftar i kontrast till detta till att ge full kompensation till enskilda skadelidande för skada som har orsakats av en viss verksamhet eller handling. Miljön behöver inte nödvändigtvis återställas i det ursprungliga skick som den var i innan den blev förorenad utan endast i den utsträckning som det är motiverat med hänsyn till de risker som det förorenade området medför. Således är det behovet av åtgärder för att hindra eller motverka skada eller olägenhet på

⁸⁰ Miljöbalken 10 kap. 6 §.

⁸¹ Rapport 5242 – Om ansvar för miljöskulder i mark och vatten, sid. 35.

⁸² Miljöbalken 10 kap. 6 §.

människors hälsa eller miljön som skall bedömas. Ansvaret för den efterbehandlingsansvarige kan därefter jämkas efter vad som anses som skäligt. Förorenarens handlande är i princip inte relevant för ansvaret enligt 10 kapitlet i miljöbalken.⁸³

De förorenare som solidariskt får stå för saneringen har regressrätt mot de övriga ansvariga förorenarna för deras andel och kommer om allt går som det är tänkt att i slutändan endast förlora sin andel av efterbehandlingskostnaden. Om någon av de ansvariga verksamhetsutövarna inte kan betala, till exempel på grund av konkurs eller liknande, kan det medföra att den som kravet på efterbehandling riktades mot får stå för mer än sin egen del.

Den efterbehandlingsansvarige som har fått ett föreläggande enligt 26 kapitlet 18 § MB grundat på 10 kapitlet 6 § MB kan naturligtvis överklaga. Det är dock tveksamt om en domstol vid en prövning enligt 10 kapitlet 6 § MB kan pröva klagandens individuella ansvar enligt 4 §. Då ansvaret enligt 4 § tidigare fastslagits genom ett lagakraftvunnet beslut bör detta i varje fall inte vara möjligt. Om myndigheten vill ompröva ett sådant beslut bör därför förbehåll om detta göras i beslutet enligt 4 §. Ett sådant förbehåll är det enligt Bjällås mycket som talar för att det skulle vara motiverat så snart som det kan tänkas att andra ansvariga blir aktuella.⁸⁴

Domstolen bör dock kunna ta ställning till huruvida klagandens bidrag till föreningen är så obetydlig att det inte ensamt motiverar efterbehandling. Klaganden skall i så fall, enligt 10 kapitlet 6 § andra meningen MB, svara endast för den del som motsvarar hans eller hennes bidrag till föreningen.⁸⁵

Fördelningen av ansvaret mellan flera ansvarsskyldiga sker inte i det mål eller ärende som gäller ansvaret för efterbehandlingen. Talan om fördelningen mellan de ansvariga kan dock väckas av någon av de solidariskt ansvariga vid miljödomstol, enligt 20 kapitlet 2 § första stycket 7 punkten MB. Fördelningen skall ske med hänsyn till den omfattning som var och en har medverkat till föreningen och omständigheterna i övrigt. Det kan ibland bli frågan om en dubbel skälighetsprövning då både 4 § första stycket och 6 § andra stycket innehåller sådana regler. I samband med att efterbehandlingsansvaret fastslås så görs en skälighetsprövning enligt 4 § första stycket vid en länsstyrelses miljöprövningsdelegation eller vid en miljödomstol. Skälighetsprövningen för 6 § andra stycket sker i stället av en miljödomstol efter det att talan om fördelning av det solidariska ansvaret väckts. I det första fallet är det fråga om ansvar gentemot det allmänna och i det andra fallet det inbördes ansvaret mellan de solidariskt ansvariga.⁸⁶

⁸³ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:18.

⁸⁴ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:20.

⁸⁵ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:20 ff.

⁸⁶ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:21.

En miljödomstol som gör en skälighetsbedömning enligt 4 § 1 stycket kan senare få göra ytterligare en skälighetsbedömning för samma förorening enligt 6 § 2 stycket. ”Omständigheterna i övrigt” skall beaktas i båda skälighetsbedömningarna men det framgår inte av propositionen om detta begrepp skall ges samma innebörd i båda bestämmelserna. Det kan finnas anledning att beakta möjligheten till återkrav, enligt 6 § andra stycket, mellan de solidariskt ansvariga vid en prövning enligt 4 §.⁸⁷

För de fall då det allmänna har stått för efterbehandlingskostnaden och de ansvariga, enligt 10 kap. 2 § MB, med hjälp av skälighetsregeln har fått ansvaret begränsat till endast en del av den totala kostnaden för efterbehandlingen är även det solidariska ansvaret begränsat till detta belopp. Enligt Bjällås begränsas därmed regeln i första meningen i 6 § av den samlade skälighetsbedömningen för hela efterbehandlingskostnaden.⁸⁸

För ett begränsat ansvar, med hänsyn till 4 §, talar ett uttalande i propositionen. Där sägs att om ansvaret är begränsat enligt 4 § för någon eller några av de ansvariga så skall inte det solidariska ansvaret få till följd att ansvar utöver begränsningen utkrävs.⁸⁹ Den här tolkningen skulle enligt Bjällås innebära att 10 kapitlet 6 § 1 stycket MB endast får verkan när det är omöjligt att göra en uppdelning av ansvaret på envar av de ansvariga. Vem som helst av de efterbehandlingsansvariga kan således göras ansvarig för hela efterbehandlingen om det inte går att dela upp ansvaret dem emellan, om det inte finns andra skäl till att ansvaret bör begränsas.⁹⁰

3.2.1 Den offentlighetsrättsliga tolkningen

De som förespråkar en offentlighetsrättslig (förvaltningsrättslig) tolkning av bestämmelsen företräds av bland annat Darpo som i flera olika artiklar, rapporter, böcker och andra skrivelser har argumenterat för detta synsätt. Han menar att skälighetsbedömningen enligt 10 kap. 4 § MB endast utgör en inskränkning i det totala efterbehandlingsansvaret och då bara indirekt påverkar det solidariska ansvaret för de enskilda ansvarssubjekten. Tanken menar han är att man inte genom att variera antalet adressater skall kunna få ut mer pengar till saneringen. Ett exempel som han använder är ett område som har förorenats av tre subjekt (A, B och C). Efter en skälighetsavvägning enligt 10 kap. 4 § MB har A ansetts få betala för 40 % av efterbehandlingskostnaderna. B och C har efter en liknande skälighetsbedömning ansetts få stå för 20 % vardera. Det här medför att endast 80 % av den totala kostnaden för efterbehandlingen finansieras av förorenarna, resten får då i stället täckas med hjälp av statliga pengar. Om den offentlighetsrättsliga tolkningen används skulle vem som helst av A, B eller

⁸⁷ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:21 ff.

⁸⁸ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:19.

⁸⁹ Prop. 1997/98:45 Del 2, s. 122.

⁹⁰ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:19 ff.

C kunna bli solidariskt ansvarig för förorenarnas totala kostnader, det vill säga 80 %. Darpö menar även att det solidariska ansvaret innefattar delar av ansvaret som inte går att få ut av andra adressater, till exempel då de har gått i konkurs.⁹¹ Skälighetsavvägningen enligt 10 kap. 4 § MB skulle således endast ha påverkat det solidariska ansvaret med en sänkning på 20 %.

Även Michanek och Zetterberg förespråkar denna tolkning.⁹² De menar att det är den rimligaste tolkningen med hänsyn främst till den förvaltningsrättsliga kontexten. Med det här menar de att eftersom reglerna i 10 kap. MB i grunden är förvaltningsrättsliga och inte skadeståndsrättsliga, det vill säga de tillhandahåller medel för att miljömyndigheter skall kunna åtgärda skador på ett förorenat område på ett effektivt sätt. De anser att det inte bara finns en reparativ del i detta utan också ett preventivt syfte med hänsyn till det allmänna intresset av en god miljö. De skulle enligt dem (liksom enligt Darpö) vara den totala kostnadsramen som kan vara lägre än vad som är miljömässigt motiverat när det står att efterbehandlingsansvaret är ”solidariskt i den utsträckning inte annat följer av att ansvaret är begränsat enligt 4 § första stycket”.⁹³

Michanek och Zetterberg menar vidare att den motsvarande skadeståndsrättsliga jämningsregeln avser undantagsfall som till exempel minderårighet vilket inte är jämförbart med hur skälighetsbedömningen i 4 § är tänkt att användas. 10 kap. 4 § MB innebär istället att en allsidig skälighetsbedömning skall göras vid vilken man kan vänta sig att beloppen sänks till en nivå som i de flesta fall ligger under den nivå som är miljömässigt motiverad för området i fråga.⁹⁴ Om den civilrättsliga (skadeståndsrättsliga) tolkningen skulle accepteras och vinna gehör i praxis skulle, menar Michanek och Zetterberg, regeln i 10 kap. 6 § MB få en mycket liten eller ingen betydelse. Då regelns avsedda funktion är att reglera ett solidariskt ansvar kan detta knappast ses som logiskt anser de.⁹⁵

Darpö menar att den skadeståndsrättsliga tolkningen strider mot den allmänna utformningen och uppbyggnaden av det offentlighetsrättsliga ansvaret enligt 10 kap. miljöbalken. De tänkbara situationerna som han ändå anser att det skulle gå att tänka sig att en skadeståndsrättsligt inspirerad tolkning kan fungera i överensstämmelse med lagstiftningens syfte, anser han riskera att bli konstruerade undantag som snarast bekräftar att regeln är utan praktisk betydelse. Ett exempel som han menar visar på detta ges av Ulf Bjällås i Miljöbalkskommentaren. Bjällås konstaterar att med den skadeståndsrättsligt inspirerade tolkningen är regeln inte möjlig att tillämpa i de fall där det går att särskilja A:s och B:s bidrag men menar att motsättningen mellan de två olika tolkningsalternativen minskar om man redan vid 4 § skälighetsbedömning tar hänsyn till att det finns mer än en ansvarig. De skulle sedan själva få göra upp om det inbördes ansvaret. Det

⁹¹ Rapport 5242 – Om ansvar för miljöskulder i mark och vatten, sid. 35.

⁹² Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 268.

⁹³ Miljöbalken 10 kap. 6 §.

⁹⁴ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 268.

⁹⁵ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljörätten, s. 268.

vore enligt honom säreget om en verksamhetsutövare som genom ett lagakraftvunnet beslut fått sitt ansvar begränsats till visst belopp, senare skulle kunna krävas på ytterligare kostnader enligt 6 § därför att en annan verksamhetsutövare inte kan uppfylla sina skyldigheter.⁹⁶

Darpö håller med Bjällås i denna del men påpekar att detta inte är den enda situation där regeln i 10 kap. 6 § MB ger sådana effekter. En annan är den retroaktiva effekt som uppstår genom att B kan få stå för A:s andel, även om verksamheten överläts före ikraftträdandet av miljöbalken. Han menar även att Bjällås exempel vare sig träffar huvudsituationen som regeln är tänkt att fungera i, eller själva huvudfrågan. I den situationen som han (Bjällås) beskriver går ju ansvaret från det mindre till det större. Regeln är väl snarare tänkt att tillämpas tvärtom. A åläggs att stå för såväl sitt eget bidrag, som B:s bidrag. I denna situation kan ju ansvaret bara minska genom att A lyckas att regressa mot B. Någon lagakraftvunnen dom som säger att B skall gå helt fri finns inte heller, vare sig enligt den förvaltningsrättsliga regeln om solidariskt ansvar eller enligt den civilrättsliga om regress. Bjällås tar inte uttryckligen ställning till vilken tolkningsmodell han förordar.

Darpö menar att även regelns tänkta funktion talar emot en civilrättsligt inspirerad tolkning då det solidariska ansvaret avser föroreningarna i ett visst område oavsett om skadan är delbar eller ej. Många gånger är det förhållandevis lätt att dela upp skadorna och spåra dem till enskilda förorenare, till exempel kan man se att en verksamhet har släppt ut tungmetaller och en annan kolväten. Av bland annat den här orsaken kan man i betydligt fler situationer förvänta sig att se att verksamhetsutövare endast har ansvar för en kvotdel av den miljömässigt motiverade kostnaden för efterbehandling. Detta skall jämföras med situationen då var och en som utgångspunkt har fullt ansvar för en skada som är odelbar. Den lösning som har valts för 10 kap. MB är enligt honom den enda rimliga med tanke på själva miljöproblemet. Förorenade områden bör i normalfallet utredas och efterbehandlas i ett sammanhang om man skall uppnå bästa miljövårdsresultat och miljöekonomi. Även detta förhållandet bör inverka på valet av tolkningsmetod, eftersom själva syftet och resultatet av en reglering givetvis bör beaktas vid rättstillämpningen.⁹⁷

I förarbetena motiveras regeln om solidariskt ansvar med att det finns en motsvarande regel i 32 kapitlet i miljöbalken. Detta är, enligt honom, av flera skäl en mindre lyckad liknelse. För det första är det skyddade intresset annorlunda i reglerna om miljöskadestånd jämfört med det i 10 kap. MB. För det andra är utgångspunkten i 10 kap. att endast de åtgärder som är skäligen skall vidtas när de civilrättsliga reglerna utgår från att hela skadan skall kompenseras, om den är över en viss nivå. Skälighetsbedömningen enligt 10 kap. 4 § MB innefattar förutom de objektiva faktorer som är att hänföra till föroreningarnas art, deras behov av sanering och andra liknande överväganden även subjektiva faktorer såsom att någon har bidragit endast i mindre mån till föroreningen i fråga. En regel om solidariskt ansvar fungerar

⁹⁶ Bengtsson m.fl., Miljöbalken - En kommentar Del I, s. 10:20.

⁹⁷ Rapport 5242 – Om ansvar för miljöskulder i mark och vatten, sid. 35.

mindre bra med dylika subjektiva ansvar. Ansvaret är ju, menar Darpö, tänkt att täcka den totala ram som skälighetsavvägningen ger.⁹⁸ När ramen för ansvaret varierar beroende på vem som är adressat för kravet innebär detta att omfattningen för det solidariska ansvaret också varierar. Det naturliga blir då att miljömyndigheterna söker den som har bäst råd att stå för åtgärderna. Tillämpningen skulle då nära ansluta till den för europeiska rättsordningar främmande så kallade deep pocket-doktrinen.

Darpö förespråkar i artikeln en friare tillämpning av reglerna då han anser att lagstiftningen i denna del framstår som så motsägande och svårförståelig.⁹⁹ Han föreslår istället en annan praktisk tillämpning av reglerna. Om tillståndsgiven verksamhet fortfarande pågår skall, enligt förarbetena, kraven i allmänhet riktas mot de nuvarande tillståndsinnehavarna då tillståndet även kan behöva omprövas.¹⁰⁰ Detsamma anser han bör gälla då verksamheten bedrivs utan tillstånd och föreningarna har samband med den nu pågående aktiviteten. När föreningarna däremot klart kan avskiljas från den nuvarande verksamhetsutövarens aktiviteter bör ansvaret läggas på den som orsakade föreningarna i fråga. Detsamma kan gälla vid tillståndsgiven verksamhet om det är att anses som oskäligt att den aktuella tillståndsinnehavaren skall få stå för någon annans äldre försyndelser.

Regeln om solidariskt ansvar bör enligt honom användas främst i två fall. Dels då det inte går att särskilja de olika källorna som föreningarna har kommit från och det därmed inte är möjligt att dela upp ansvaret på ett rimligt sätt. Och den andra situationen är då flera harmlösa föreningar, som visserligen går att särskilja, har samverkat och genom så kallad synergism orsakat en allvarlig miljöskada. I motsats till de föregående exemplen anser Darpö att regeln om solidariskt ansvar inte bör användas i situationer där föreningarna visserligen går att utskilja men det är kostnads- och miljövårdseffektivt att efterbehandla hela området i ett sammanhang. Här skall istället ansvaret läggas ut på de förorenande parterna efter vad som är rimligt.

Skälighetsbedömningen anser han bör delas in i två steg. Först bör man avgöra vilka åtgärder som är skäliga att vidta i området med hänsyn (endast) till de objektiva faktorerna. Först därefter bör de subjektiva faktorerna, såsom den enskilda adressatens ekonomi och delaktighet i föreningarna, vägas in. Om de subjektiva faktorerna medför att adressaten inte kan stå för hela det ansvaret som bedömdes som skäligt i det första (objektiva) steget får samhället eller någon annan ansvarig bära den kvarvarande kostnaden. Myndigheten bör vända sig mot den som stått för huvuddelen av föreningarna. Slutligen anser han att regeln om solidariskt ansvar inte bör användas mellan de olika kategorierna av verksamhetsutövare inom första

⁹⁸ SVJT 1998 s. 887.

⁹⁹ SVJT 1998 s. 888.

¹⁰⁰ Prop. 1997/98:45, Del 1, s. 361.

ansvarskretsen, det vill säga mellan föreningarna och markägare i förvaringsfall.¹⁰¹

3.2.2 Den civilrättsliga tolkningen

Tolkningen som bygger på en mer civilrättslig grund stöds av bland annat Mårten Bengtsson och Bo Nilsson. Utgångspunkten för den här tolkningen av problemet med solidariskt ansvar är att det inte går att utkräva mer av den enskilde verksamhetsutövaren än vad som har ansetts vara skäligt för denna verksamhetsutövare enligt 10 kap. 4 § MB. Det solidariska ansvaret för de andra verksamhetsutövarnas del av föreningen sträcker sig således för den enskilde endast upp till den nivå som kan anses skälig för denna verksamhetsutövare. Den här tolkningen medför att det främst är vid situationer som innebär att det inte går att dela upp ansvaret på de verksamhetsutövare som har bidragit till föreningen i fråga som den har sin största betydelse.

Denna situation pekas även speciellt ut i ett antal uttalanden i förarbetena för att visa att det i praktiken är mycket svårt att dela upp efterbehandlingsansvaret.¹⁰² De konstaterar att samma situationer uppkommer inom skadeståndsrätten och att man där löst problemet genom att införa ett solidariskt ansvar för de ansvariga. Även i andra delar av balkförslaget finns regler om solidariskt ansvar. Dessa regler finns i 32 kapitlet som handlar om vissa miljöskador. Det ansågs då naturligt att även införa en liknande regel om solidariskt ansvar i bestämmelserna om ansvar för efterbehandling av förorenade områden.¹⁰³ Ett exempel på en situation där det är svårt att dela upp ansvaret är då det inte finns någon omständighet som, med stöd av 10 kap. 4 § MB, kan motivera att ansvaret skall jämkas för någon av verksamhetsutövarna. Följden av sådana situationer kan mycket väl bli att en skälighetsavvägning mot var och en av de aktuella verksamhetsutövarna leder till att deras sammanlagda ansvar överstiger 100 procent. Det bör här kanske klarläggas att man naturligtvis inte kan utkräva mer än den fulla kostnaden för åtgärden även om verksamhetsutövarnas ansvar överstiger 100 procent vid en addering av deras enskilda ansvar.

Tillsynsmyndigheten kan rikta kravet mot samtliga verksamhetsutövare solidariskt och behöver inte göra någon uppdelning dem emellan.¹⁰⁴ Om det skulle finnas någon omständighet som gör att det är motiverat att ansvaret begränsas för någon av verksamhetsutövarna kan tillsynsmyndigheten ändå meddela ett föreläggande med solidariskt ansvar. Föreläggandet måste då vara kompletterat med särskild föreskrift om på vilket sätt det solidariska

¹⁰¹ SVJT 1998 s. 888 ff.

¹⁰² Prop. 1997/98:45 Del 1 s. 360 och Del 2 s. 122.

¹⁰³ Prop. 1997/98:45 Del 1 s. 360.

¹⁰⁴ Bengtsson, Handbok om sanering och efterbehandling av förorenade områden genom tillsyn och prövning (Remissversion 2006-03-31) s. 35.

ansvaret är begränsat för var och en av de solidariskt ansvariga. Det går om man följer den här tolkningen, av regeln om det solidariska ansvaret, att ta hänsyn till att en verksamhetsutövare inte behöver svara ensam för efterbehandlingen i samband med att man gör en skälighetsavvägning enligt 10 kap. 4 § MB.

Mårten Bengtsson ger ett exempel på en situation där ansvaret kan vara begränsat endast för någon av de ansvariga verksamhetsutövarna. Det kan finnas skäl att jämka en verksamhetsutövarns ansvar med stöd av 10 kap. 4 § MB om han kan visa att han har bidragit till föreningen endast i begränsad mån. Endast den verksamhetsutövare som har fått ansvaret begränsat på grund av att han har bidragit i begränsad mån kan åberopa detta. Således kan inte de övriga ansvariga verksamhetsutövarna använda denna begränsning för sin egen del. Om det inte finns någon annan omständighet att åberopa till stöd för en jämkning är de övriga verksamhetsutövarna även fortsatt obegränsat ansvariga.

När ett ansvar sänks på grund av att en verksamhetsutövare endast i begränsad mån bidragit till föreningen bör det dock inte begränsas till endast den del som svarar mot bidraget om hans bidrag även ensamt skulle motivera efterbehandling.¹⁰⁵ För att ytterligare tydliggöra detta antar han att en verksamhetsutövare har bidragit med 5 % av föreningen och de övriga två verksamhetsutövarna har bidragit med avsevärt mer till föreningen. Det skall dock noteras att varje verksamhetsutövarns bidrag motiverar efterbehandling var för sig. De sistnämnda verksamhetsutövarna skulle i det här fallet kunna utkrävas på ett fullt och solidariskt ansvar. I kontrast till detta skulle den verksamhetsutövare som lämnat ett begränsat bidrag bara ha ett begränsat ansvar. Ansvaret skulle för honom inte begränsa sig till de 5 % som han bidragit till föreningen med utan han kan bli solidariskt ansvarig med de övriga verksamhetsutövarna upp till säg 20 % av kostnaden för efterbehandling. Mårten Bengtsson avslutar sitt exempel med att konstatera att ett ”föreläggande skulle i denna del medföra att samtliga tre verksamhetsutövarare var solidariskt ansvariga för 20 procent av kostnaderna för efterbehandling men endast två verksamhetsutövarare fullt ut ansvariga för kostnaderna”.¹⁰⁶

Bo Nilsson står för en annan version av den civilrättsliga tolkningen av det solidariska ansvaret. I en artikel i SvJT¹⁰⁷ framför han åsikten att om en verksamhetsutövare har lyckats begränsa sitt ansvar för efterbehandlingen så skall också det solidariska ansvaret begränsas i motsvarande mån. Det här tolkar jag som att om ansvaret för en verksamhetsutövare har begränsats till 10 % av skadan så kan det solidariska ansvaret inte heller överstiga denna del. Han skriver nämligen att trots vad som sägs om solidariskt ansvar ”svarar alltså den verksamhetsutövare som lyckas i någon mening visa att

¹⁰⁵ Bengtsson, Handbok om sanering och efterbehandling av förorenade områden genom tillsyn och prövning (Remissversion 2006-03-31) s. 35 not 123.

¹⁰⁶ Bengtsson, Handbok om sanering och efterbehandling av förorenade områden genom tillsyn och prövning (Remissversion 2006-03-31) s. 35 not 123.

¹⁰⁷ SvJT 1999 s. 1006.

endast viss del av föroreningen beror av hans verksamhet endast för sin del.”¹⁰⁸ Motiveringen för sin ståndpunkt, angående inskränkningen i det solidariska ansvaret, är att det är i full överensstämmelse med vad som gäller enligt miljöskaderätten. Av flera uttalanden i miljöbalkspropositionen framgår att en samordning med reglerna i skadeståndsrätten och då främst reglerna om miljöskadestånd är åsyftad.¹⁰⁹ I miljöbalkens 32 kap. 8 § finns regler om solidariskt skadeståndsansvar för miljöskador. I den här paragrafen gäller det solidariska ansvaret bara då flera skadevällare har orsakat samma skada. När skadorna går att särskilja och dela upp på de olika ansvarssubjekten gäller enligt skadeståndsrättsliga grundsatser att varje skadevällare ansvarar endast för sin skada.

3.2.3 Rättsfallet

Jag har nämnt tidigare att det för just den här frågan inte finns någon större hjälp att hitta i praxis och domstolsavgöranden. Det finns dock ett rättsfall som det har refererats till i bland annat naturvårdsverkets Handbok om sanering och efterbehandling av förorenade områden genom tillsyn och prövning. Trots att det inte har samma tyngd som ett prejudicerande fall från Högsta domstolen (HD) eller Miljööverdomstolen så känner jag att det förtjänar sin plats i den här uppsatsen på grund av att det är så unikt.

Rättsfallet kommer från Miljödomstolen (MD) i Växjö tingsrätt. Bakgrunden är att efter en undersökning av en nedlagd drivmedelsanläggning, som den nuvarande fastighetsägaren gjorde, så upptäcktes det att det förelåg ett behov av sanering i marken. GDL Gamla Dragarelaget AB (nedan kallad GDL) hade etablerat anläggningen 1963 och drivit verksamheten fram till 1998. Mellan åren 1998 till 2001 drevs verksamheten av B-Oil AB. Miljönämnden i Helsingborg bedömde att båda bolagen bidragit till föroreningen men att GDL, främst på grund av den tid man hade verkat på platsen, fick anses vara huvudsaklig verksamhetsutövare. B-Oil AB ansågs ha bidragit endast i begränsad mån men någon uppdelning av ansvaret lät sig inte göras. Miljönämnden ansåg att det i detta fall låg närmast till hands att rikta kravet enbart mot GDL.

Beslutet överklagades till länsstyrelsen i Skåne län av GDL som yrkade att ansvar även skulle utkrävas av B-Oil AB i den omfattning som de hade bidragit till föroreningen. GDL ansåg det inte skäligt att de skulle bära hela efterbehandlingsansvaret och anförde vidare att det torde ”sakna rättsligt stöd att helt efterskänka ansvaret i förhållande till en tidigare verksamhetsutövare och till nackdel för en annan”¹¹⁰.

¹⁰⁸ SvJT 1999 s. 1006.

¹⁰⁹ Prop. 1997/98:45 Del 1 s. 360 och Del 2 s. 122.

¹¹⁰ Växjö tingsrätt, miljödomstolen dom 2005-03-24 i mål nr M 495-05.

Miljönämnden yttrar sig över överklagandet och menar att en uppdelning av ansvaret mellan de aktuella ansvariga inte låter sig göras i tillsynsärendet. Vidare anförde de att 10 kap. 6 § första stycket MB ger Miljönämnden en möjlighet att förelägga en av flera förorenare att svara för hela efterbehandlingen. GDL hade möjlighet att väcka talan vid miljödomstol om fördelningen av det solidariska ansvaret och miljönämnden ansåg därför inte att de har efterskänkt ansvaret i förhållande till B-Oil AB.

GDL yrkade som svar på detta jämkning av ansvaret och en uppdelning av det med hänsyn till hur många år de olika verksamheterna hade pågått och skrev att en talan enligt 20 kap. 2 § första stycket 7 punkten MB förutsätter att det är fastställt att ett solidariskt ansvar föreligger.

Länsstyrelsen skrev i sitt beslut att båda företagen är ansvariga verksamhetsutövare enligt 10 kap. 2 § MB. De tolkade det solidariska ansvaret i 10 kap. 6 § MB på ett sådant sätt att det innebär att var och en som bidragit till föroreningen kan åläggas att stå för *hela den efterbehandling som bedöms vara skälig* enligt 10 kap. 4 § MB. De ansåg således att Miljönämnden hade rätt att ålägga GDL att utföra de efterbehandlingsåtgärder som kunde anses skäliga. De föreslagna åtgärderna ansåg länsstyrelsen inte vara oskäliga och yrkandet om jämkning avslogs därför.

Beslutet överklagades till miljödomstolen där GDL yrkade på jämkning samt att domstolen skulle fastställa att B-Oil AB var solidariskt ansvarig med GDL för efterbehandlingen. Som grund för jämkningsyrkandet skrev de att en stor del av GDL:s drivmedelshantering skedde för 30 - 40 år sedan och att kunskapen och praxis i miljöfrågorna inte låg på samma nivå som idag. Vad gäller fastställelsen menade de att det var utrett att GDL och B-Oil AB var solidariskt ansvariga för efterbehandlingen men att något beslut om att även B-Oil AB var ansvarig inte förelåg. Den talan som de enligt 20 kap. 2 § första stycket 7 punkten MB kunde väcka hos miljödomstolen förutsatte enligt dem att ett beslut om solidariskt ansvar meddelats. Det menade att det enda beslut som hade meddelats var att GDL var ensamt ansvarig för efterbehandlingen.

Domstolen avslog överklagandet i vad de avsåg att Miljönämndens föreläggande skulle riktas mot annan och avvisade jämkningsyrkandet. I domskälen skrev domstolen att bestämmelsen om solidariskt ansvar är en förenklingsregel för de fall då det är omöjligt att dela upp ansvaret och den kan användas efter tillsynsmyndighetens fria val. De ansåg att miljönämnden haft fog för att lägga ut ansvaret för efterbehandlingen av markområdet på GDL och skrev att klaganden och B-Oil AB omfattades av det solidariska efterbehandlingsansvaret i 10 kap. 6 § MB. Slutligen hänvisade domstolen GDL till att utnyttja 20 kap. 2 § första stycket 7 punkten MB för att på så sätt söka delvis täckning för sina kostnader.

4 Slutsatser

Regeln om det solidariska ansvaret som finns i 10 kap. 6 § MB är tänkt som en förenklingsregel för myndigheterna men det är uppenbarligen inte enkelt att komma fram till hur den bör tolkas. Det synes som att mycket av åsiktsskillnaderna grundar sig på hur man ser på lagarna i allmänhet och miljöretten i synnerhet. Debatten förs främst mellan de som tolkar lagen mer ordagrant och överlåter åt lagstiftaren att formulera och bestämma innebörden av en lag och de som föredrar att använda en ändamålstolkning för att få ut, det som enligt dem är, rätt resultat av lagtexten.

Bertil Bengtsson skriver i Miljörett och Civilrätt att en skillnad som ofta visar sig mellan miljöjuristerna och jurister specialiserade på andra områden är att miljöjuristerna vanligen har mindre vördnad för lagtext och lagmotiv än andra jurister. En sådan inställning grundar sig på ett miljöperspektiv där det är svårt att rakt av acceptera lagtext och lagmotiv då de inte går att förena med miljöbalkens allmänna målsättning. Miljöjurister anser ofta att andra jurister inte tar tillräckligt stor hänsyn till miljörettens särställning i rättssystemet.¹¹¹ En offentlighetsrättslig tolkning skulle onekligen medföra att de ansvariga verksamhetsutövarna fick stå för en större del av föroreningen och därmed var mer i samklang med principen om att förorenaren skall betala. Å andra sidan är enligt min mening den civilrättsliga tolkningen lättare att utläsa ur lagtexten och lagmotiven och det får antas att den då skulle vara närmare lagstiftarens vilja.

Darpö tillsammans med Michanek och Zetterberg menar att skälighetsbedömningen enligt 10 kap. 4 § MB endast utgör en inskränkning i det totala efterbehandlingsansvaret och då bara indirekt påverkar det solidariska ansvaret för de enskilda ansvarssubjekten. Det skulle således endast vara den objektiva delen av skälighetsbedömningen som kan påverka det solidariska ansvaret. Skälighetsbedömningen av verksamhetsövarens egna förhållanden, så som att han har följt dåtidens miljökrav, skulle enligt den tolkningen inte kunna skydda honom från ett fullt solidariskt ansvar.

Michanek och Zetterberg menar att den offentlighetsrättsliga tolkningen är den rimligaste med hänsyn främst till den förvaltningsrättsliga kontexten. Det vore onekligen sant om det inte uttalades i miljöbalkens proposition att det åsyftades ett närmande till den lösning som finns i skadeståndsrätten och framförallt i reglerna om miljöskadestånd.¹¹² Jag kan hålla med dem om att det förmodligen hade varit en bättre och mer naturlig lösning att använda ett förvaltningsrättsligt system genom hela processen för efterbehandling av ett förorenat område. Lagstiftaren tycker dock inte att det finns skäl att göra skillnad mellan en förorening på den fastighet där verksamheten bedrivs och

¹¹¹ Bengtsson, Miljörett och Civilrätt, i Miljöretten i förändring – en antologi, s. 37.

¹¹² Prop. 1997/98:45, Del 2, s. 360.

en grannfastighet och att verksamhetsutövare därför skall svara solidariskt i likhet med vad som gäller enligt 32 kap 8 § MB.

Jämkningsregeln i 10 kap. 4 § MB är, som Michanek och Zetterberg skriver, inte jämförbar med den motsvarande regeln i skadeståndslagen vilket medför att ansvaret oftare jämkas på miljörettens område.¹¹³ Om man vill få fler verksamhetsutövare att betala för efterbehandling anser jag att det finns större möjligheter och att det vore en bättre lösning att tolka skälighetsbedömningen så att striktare krav ställs på den som har orsakat föreningen. Det här skulle vara mer i linje med principen om att föreningen betalar (PPP) och då även 10 kap. 4 § MB eftersom skälighetsprövningen skall ske mot bakgrund av framförallt 2 kap. 8 § MB det vill säga den paragraf där PPP kommer till uttryck. Som bland annat Bjällås nämner skulle motsättningen mellan de två olika tolkningsalternativen minska om man redan vid 4 § skälighetsbedömning tar hänsyn till att det finns mer än en ansvarig, som sedan själva skulle få göra upp om det inbördes ansvaret.

Det solidariska ansvaret avser föreningarna i ett visst område oavsett om skadan är delbar eller ej. Darpö menar att det här talar emot en civilrättslig tolkning eftersom det ofta går att dela upp skadorna och spåra dem till enskilda föreningar, till exempel då det rör sig om olika förorenande ämnen som har orsakat olika sorters skador på området. För dessa fall då en verksamhetsutövare kan visa att en del av föreningen beror endast på åtgärder av andra verksamhetsutövare finns det en tydlig presumtion i propositionen att det normalt inte torde vara skäligt att ålägga honom efterbehandlingsansvar för den delen av föreningen.¹¹⁴ Vidare skall det solidariska ansvaret främst tillämpas i de fall då det är svårt att särskilja bidragen. Även om det blir mer komplicerat bör förorenade områden kunna utredas och efterbehandlas i ett sammanhang även då ansvaret är delat.

När ramen för ansvaret varierar beroende på vem som är adressat för kravet, vilket det enligt Darpö skulle göra vid en civilrättslig tolkning, innebär detta att omfattningen för det solidariska ansvaret också varierar. Det naturliga blir då att miljömyndigheterna söker den som har bäst råd att stå för åtgärderna. Darpö anser då att den nära skulle ansluta till den så kallade deep pocket-doktrinen som är främmande för europeiska rättsordningar. Det kan dock konstateras att inom skadeståndsrätten är det inte ovanligt att krav anställs på den som anses ha störst möjligheter att betala skadestånd. Detta är tydligt i de fall där flera personer har blivit skadeståndsskyldiga efter ett misshandelsfall.

Enligt mig är den civilrättsliga tolkningen mer i linje med tanken bakom lagen och är den tolkning som är mest förutsägbar för en verksamhetsutövare. För att tillgodose miljöreglernas mål att skapa en god miljö så ser jag, som jag nämnde ovan, hellre att skälighetsprövningen bedöms striktare så att färre får sitt ansvar begränsat. De aktuella

¹¹³ Michanek och Zetterberg, Den svenska miljöretten, s. 268.

¹¹⁴ Prop. 1997/98:45, Del 1, s. 121.

verksamhetsutövarnas sammanlagda ansvar bör, enligt min åsikt, i många fall överstiga 100 procent av kostnaden för efterbehandlingen. Om ansvaret begränsas för någon av verksamhetsutövarna bör detta yttra sig i en särskild föreskrift i föreläggandet som beskriver på vilket sätt det solidariska ansvaret är begränsat och för vem detta gäller.

Det exempel som Mårten Bengtsson gav och som jag beskrev under den civilrättsliga tolkningen där en verksamhetsutövare som har bidragit till 5 % av föreningen kan bli solidariskt ansvarig för till exempel 20 % ställer jag mig tveksam till. Min tvekan grundar sig främst på att jag inte anser att man bör kräva en verksamhetsutövare på större ansvar än vad som motiveras av hans bidrag till föreningen. Av samma skäl ogillar jag att en solidariskt ansvarig person kan tvingas stå för en medansvarigs del då denne inte kan betala, exempelvis vid en konkurs. En verksamhetsutövare bör i slutändan ansvara endast för sitt eget handlande och bör kunna förutse omfattningen av ansvaret. Solidariskt ansvar kommer enligt mig till sin rätt då flera personer är fullt ut ansvariga för samma skada. Många av mina åsikter grundar sig här på att efterbehandling av ett förorenat område kostar ungefär lika mycket oberoende av koncentrationen av förorening i marken. En sådan tillämpning som Mårten Bengtsson visar på i sitt exempel kan dock under vissa omständigheter vara acceptabel. Den version av civilrättslig tolkning som Bo Nilsson står för är den som jag anser överensstämmer bäst med tankarna bakom lagstiftningen.

Vad gäller rättsfallet¹¹⁵ så kan man konstatera att länsstyrelsen i Skåne har använt den offentlighetsrättsliga tolkningen av 10 kap. 6 § MB. Detta grundar jag på deras formulering av vad det solidariska ansvaret innebär nämligen ”att var och en som bidragit till föreningen kan åläggas att stå för *hela den efterbehandling som bedöms vara skälig* enligt 10 kap. 4 § MB”.¹¹⁶ Jag misstänker att skälet till att besluten överklagade var att GDL ville ha det bekräftat att de hade regressrätt mot B-Oil AB. Det vore nämligen inte orimligt att tolka miljönämndens beslut så som att de jämkade B-Oil AB:s ansvar till noll och gjorde GDL ensamt ansvariga. GDL ville förmodligen ha ett klart besked om att även B-Oil AB var solidariskt ansvarig inför en regresstalan enligt 20 kap. 2 § första stycket 7 punkten MB.

Som jag nämnde i inledningen av det här kapitlet verkar skiljelinjerna i frågan stå mellan de som vill framhäva miljöperspektivet och de som är mer försiktiga med att omtolka lagmotiv och lagtext. Jag menar att det finns goda skäl att vara försiktig med att tolkningsvis utöka ansvar för enskilda subjekt. Speciellt då det gäller myndighetsutövning bör man undvika att tolka in ytterligare betungande skyldigheter. Först och främst ser jag detta som en fråga om rättssäkerhet, konsekvenserna av ens handlande skall kunna förutses.

Under arbetets gång har jag kommit underfund med att frågan om hur det solidariska ansvaret i 10 kap. 6 § MB skall tolkas främst är en teoretisk

¹¹⁵ Växjö tingsrätt, miljödomstolen dom 2005-03-24 i mål nr M 495-05.

¹¹⁶ Växjö tingsrätt, miljödomstolen dom 2005-03-24 i mål nr M 495-05.

fråga. I praktiken har den inte inneburit några större problem då staten bidrar med miljontals kronor för att underlätta arbetet med efterbehandlingen av förorenade områden. Som jag nämnde i inledningen bidrog staten under år 2006 med 587 miljoner kronor till arbetet med att sanera Sveriges 83 000 potentiellt förorenade områden.¹¹⁷

¹¹⁷ <http://www.naturvardsverket.se/sv/Verksamheter-med-miljopaverkan/Efterbehandling-av-foroerade-omraden/Laget-i-landet---efterbehandling/> (2007-08-07 kl. 20:19).

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1972:5. Skadeståndslag

Prop. 1985/86:83. Miljöskadelag

Prop. 1997/98:45. Miljöbalk

Litteraturkällor

Bengtsson, B., Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatsen, 14 Uppsatser – 1983-1991, Norstedts Juridik, uppl. 1, Göteborg 1992

Bengtsson, B., Bjällås, U., Rubenson, S., Strömberg, R., Miljöbalken - En kommentar, Del 1, 1-15 kap., Norstedts Juridik, Stockholm 2000

Bengtsson, B., Miljöbalkens återverkningar, Norstedts Juridik, uppl. 1, Göteborg 2001

Bengtsson, B. & Stömbäck, E., Skadeståndslagen – En kommentar, uppl. 1, Norstedts Juridik, Stockholm 2002

Bengtsson, B., Speciell fastighetsrätt – Miljöbalken, Iustus förlag, uppl. 6, Göteborg 2002

Bengtsson, B., Miljörätt och Civilrätt, i *Miljörätten i förändring – en antologi* (red. Michanek, Björkman, Iustus förlag, Göteborg 2003

Bjällås, B. & Rahmn, T., Miljöskyddslagen – Handbok i miljörätt, uppl. 1, Allmänna förlaget, Göteborg 1991

Blomstrand, S., Broqvist, P. A. & Lundström, R-M., Produktansvarslagen, uppl. 2, Norstedts Juridik, Stockholm 2002

Darpö, J., Eftertanke och förutseende – En rättsvetenskaplig studie om ansvar och skyldigheter kring förorenade områden, Universitetstryckeriet, Uppsala 2001

Dufwa, B., Flera skadeståndsskyldiga II, Juristförlaget, Stockholm 1993

Eriksson, A., Rätten till skadestånd vid miljöskador, uppl. 2, Norstedts Juridik, Stockholm 1995

Hellner, J., Johansson, S., Skadeståndsrätt, Norstedts Juridik, uppl. 6, Stockholm 2002

Karlgren, H., Skadeståndsrätt, uppl. 5, P. A. Norstedt & Söners Förlag Stockholm 1972

Lindblom, P. H., *Tradition, precision och schablon – om förenklad beräkning av skadestånd i process*, i Festskrift till Bengtsson, Nerenius & Santérus Förlag AB, Göteborg 1993

Michanek, G., Zetterberg, C., Den svenska miljöretten, Iustus förlag, Halmstad 2004

Nilsson, A., Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in Sweden, i *Legal Aspects of Soil Pollution and Decontamination in the EU Member States and the United States* (red. Seerden, R. & Deketelaere, K.), Intersentia, Uitgevers Antwerpen – Groningen 2000

Rubensson, S., Miljöbalken – Den nya miljöretten, Norstedts Juridik, uppl. 3, Stockholm 2002

Artiklar

Darpö, J., Om ansvaret för gamla miljöskador, SvJT 1998 s. 875

Nilsson, B., Om ansvaret för gamla miljöskador, SvJT 1999 s. 1001

Darpö, J., Verksamhetsutövare, markägare och konkursbon i miljöbalken, SvJT 2000 s. 481

Övrigt

Rapport 5242, Om ansvar för miljöskulder i mark och vatten – Miljöbalkens regler om skyldigheter och ansvar för förorenade områden, skriven av Jan Darpö, Naturvårdsverket, Stockholm 2003

Naturvårdsverket, *Sanering och efterbehandling av förorenade områden genom tillsyn och prövning*, Remissversion 2006-03-31, skriven av Mårten Bengtsson och Tomas Underskog i samarbete med Naturvårdsverket (http://www.naturvardsverket.se/Documents/remisser/2006/handbok_sanering_efterbehandling/handbok.pdf) (2007-08-08 kl. 22:15)

Naturvårdsverkets hemsida,
<http://www.naturvardsverket.se/sv/Verksamheter-med-miljopaverkan/Efterbehandling-av-foroerade-omraden/Laget-i-landet---efterbehandling/> (2007-08-07 kl. 20:19).

Rättsfallsförteckning

Växjö tingsrätt, miljödomstolen dom 2005-03-24 i mål nr M 495-05